

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ

Студента 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Молошнікова
Олександра Юрійовича

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент
доцент кафедри фінансів

Руденко Ірина
Володимирівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри,
д. е. н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ.....	6
1.1. Місце та роль видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України.....	6
1.2. Механізм планування й прогнозування видатків бюджету на соціально- культурну сферу.....	6
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ ЗА 2015-2017 РР.....	12
2.1. Дослідження стану та структури бюджетних видатків на соціально- культурну сферу.....	15
2.2. Аналіз та оцінка планування й прогнозування видатків бюджету на соціально-культурну сферу.....	15
РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ В УКРАЇНІ.....	19
3.1. Застосування програмно-цільового методу при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні.....	25
3.2. Перспективи розвитку бюджетних видатків соціально-культурної сфери	25
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі державотворення конкурентоспроможність країни залежить від рівня розвитку людського капіталу, котрий визначається соціальним благополуччям суспільства. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів постає потреба у вдосконаленні якості надання соціально-культурних послуг населенню, підвищенні результативності роботи державних установ, що залежить як від економічних можливостей держави, так і від того наскільки ефективно розпорядники бюджетних коштів управляють цими фінансовими ресурсами. Відтак важливим є питання об'єктивного визначення потреб суспільства у коштах на соціальні потреби. Тому в умовах сьогодення основною проблемою у фінансуванні суспільних потреб залишається раціональне використання бюджетних коштів на сферу соціально-культурних послуг. Враховуючи те, що ефективна соціальна система має забезпечувати гідний рівень життя та збереження життєвих стандартів за найменших витрат, актуальним є застосування у бюджетній практиці складання та виконання бюджету сучасних методик і прогресивних підходів, підтверджених світовим досвідом. Відповідно до останнього зміни бюджетної ідеології передбачають перш за все впровадження програмно-цільового методу бюджетування, котре є ознакою трансформаційних процесів державної політики.

Дослідженням проблемних аспектів формування видатків бюджету на соціально-культурну сферу займалися такі фахівці як: Л. М. Алексеенко, М. М. Артус, Л. Я. Бновська, Т. В. Гургула, І. А. Дубок та інші. Значну увагу вчені приділяли питанням удосконалення системи управління бюджетними видатками та науковому обґрунтуванню методології визначення їх обсягу й структури на перспективу шляхом застосування новітніх технологій програмно-цільового бюджетування. Однак в економічній літературі відсутні комплексні дослідження та недостатньо вивчений механізм такого

бюджетування у сфері соціально-культурних послуг, що обумовило актуальність обраної теми.

Актуальність і практичне значення питань щодо дослідження формування видатків бюджету на соціально-культурну сферу зумовили вибір теми дипломної роботи, її мету, структуру та завдання.

Метою дипломної роботи є науково-теоретичне обґрунтування та визначення шляхів вдосконалення формування видатків бюджету на соціально-культурну сферу.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність вирішення таких основних **завдань**:

- дослідити місце та роль видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України;
- обґрунтувати механізм планування й прогнозування видатків бюджету на соціально-культурну сферу;
- провести дослідження стану та структури бюджетних видатків на соціально-культурну сферу;
- проаналізувати планування й прогнозування видатків бюджету на соціально-культурну сферу;
- виявити особливості застосування програмно-цільового методу при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні;
- обґрунтувати перспективи розвитку бюджетних видатків соціально-культурної сфери.

Об'єктом дослідження є система формування видатків бюджету на соціально-культурну сферу.

Предметом дослідження є особливості формування видатків бюджету на соціально-культурну сферу.

Методологічною основою проведеного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії з проблем функціонування формування видатків бюджету на соціально-культурну сферу, викладені у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Загальний підхід до визначення

суті предмету дослідження базується на основі системного аналізу. Для розкриття економічної суті явищ застосовано методи аналізу і синтезу, а також метод аналогії.

Інформаційну основу дипломної роботи становлять законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Конституція України, Бюджетний кодекс України, дані Офіційного сайту Державної казначейської служби України. У роботі також використано дані монографічних та періодичних видань, матеріали науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ

1.1. Місце та роль видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України

В умовах соціалізації ринкової економіки в Україні на фінансування соціально-культурних заходів щорічно спрямовуються значні бюджетні кошти. Ці витрати дозволяють державі підтримувати, розвивати і вдосконалювати систему соціально-культурного забезпечення населення. Крім того, витрати Державного бюджету на соціально-культурні заходи мають не тільки соціальне, а й економічне значення, адже вони опосередковано впливають на суспільне виробництво, так як сприяють поліпшенню якісного складу трудових ресурсів, створюють умови для підвищення продуктивності праці за рахунок використання його наукової організації і передових наукових досягнень в цій області. В результаті частка коштів, яку направляють через державний бюджет на забезпечення соціальної сфери, науки і культури, збільшується швидше, ніж на галузі виробництва.

Фінансування видатків соціально-культурної сфери має здійснюватися з урахуванням макроекономічних тенденцій та можливостей бюджету. Важливим є забезпечення реалізації стратегії довгострокового економічного зростання, що потребує поступового підвищення частки видатків розвитку у складі видаткової частини бюджету [2, с. 191]. На сучасному етапі реформування бюджетної політики у системі планування та виконання бюджету відбуваються інституційні перетворення, спрямовані на поглиблення використання програмно-цільового методу бюджетування. У плануванні видатків під час формування державного бюджету беруть участь визначені законодавством органи управління (рис. 1.1).

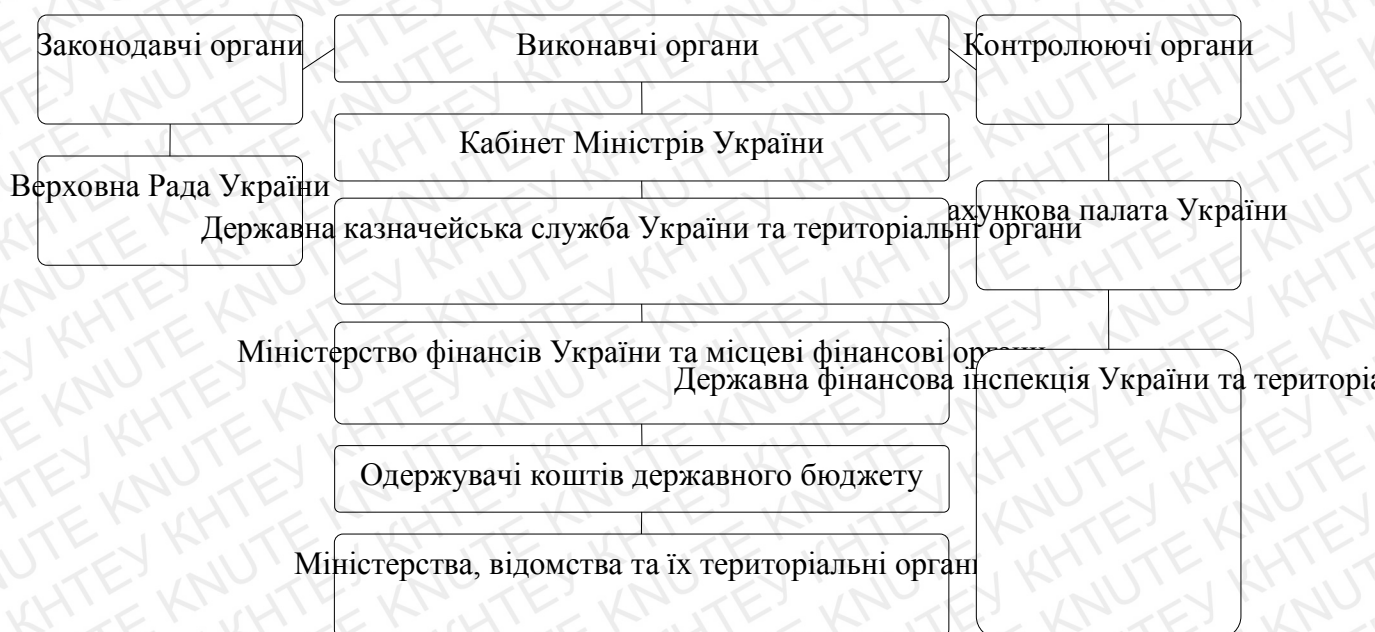

Рис. 1.1. Схема учасників планування державних видатків [14, с. 212]

Отже, протягом останніх років забезпечується розвиток бюджетної політики та застосовуються нові методи державного управління бюджетними видатками.

Соціальні потреби як невід'ємна складова соціальної сфери відображають вираз або вияв соціальних очікувань та запитів осіб і соціальних груп у суспільстві на певному рівні його розвитку. При цьому завдання у процесі формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України в частині регулювання соціальних потреб полягає у їх задоволенні. На жаль, на сьогоднішній день не повною мірою задовільняється ціла низка важливих соціальних потреб (у житлі, достатньому рівні життя, охороні здоров'я, безпечному довкіллі, безкоштовній освіті тощо). Основна причина неповної задоволеності соціальних потреб полягає у тому, що основним механізмом їх фінансування залишається бюджетний. Використовуючи бюджетні ресурси, держава намагається забезпечити найбільш актуальні потреби соціального змісту – стипендіальне забезпечення, соціальні допомоги, пенсійні виплати. Проте,

бюджетний дефіцит є стримуючим чинником соціального розвитку. Не зважаючи на це, все ж в умовах обмеженості фінансових ресурсів зводити завдання формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України до мінімізації соціальних потреб не є гуманним [11, с. 98].

Таким чином, дотримуючись вищенаведеної критеріальної бази, під соціальною політикою доцільно розуміти систему ідеологічних уявлень та ціленаправлену діяльність держави, громадсько-політичних інститутів, підприємств та окремих громадян на соціальну сферу для забезпечення безконфліктності соціальних відносин, урегульованості соціальних процесів та задоволення соціальних потреб в цілях соціального (людського) розвитку (рис. 1.2).

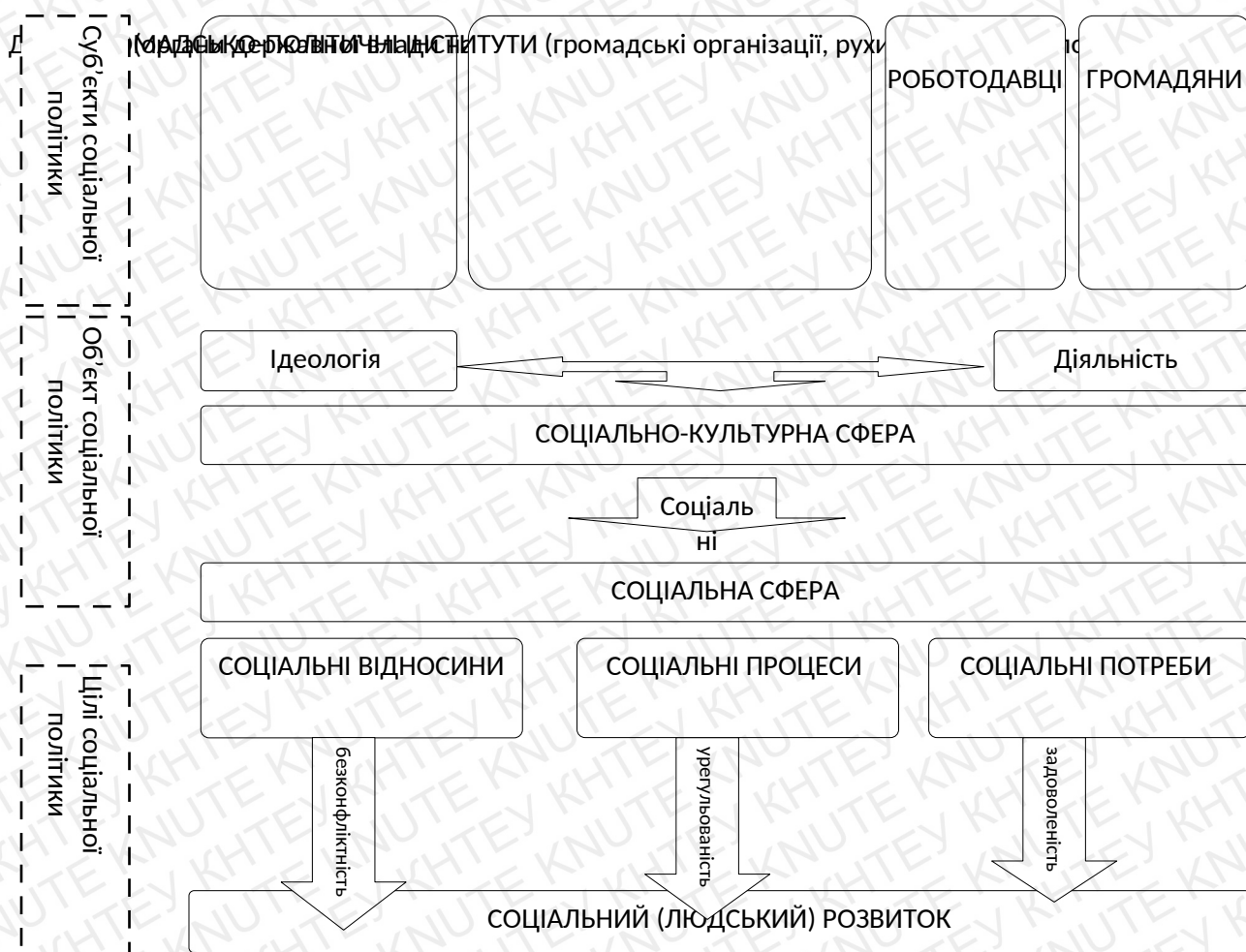

Рис. 1.2. Складові та цілі формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України [17, с. 148]

Отже, суб'єктами у процесі формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України є держава, громадсько-політичні інститути, роботодавці та громадяни. Об'єктом формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України є соціальна сфера. У розрізі основних складових соціальної сфери цілями формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України є: безконфліктність соціальних відносин; урегульованість соціальних процесів та задоволеність соціальних потреб. У широкому розумінні кінцевою ціллю формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України є соціальний (людський) розвиток.

У Конституції України зазначено, що національна економіка розвивається на основі соціально-орієнтованої моделі. Це означає, що головним завданням на шляху соціально-економічного прогресу в державі має стати забезпечення передумов реалізації прав і свобод громадян, утвердження середнього класу й подолання бідності населення. Соціально-культурна сфера держави втілюється у суспільних програмах і соціальній практиці та охоплює: регулювання соціальних відносин у суспільстві, забезпечення ефективної зайнятості, розподіл і перерозподіл доходів, формування стимулів до високоефективної праці; забезпечення розвитку соціальної інфраструктури, захист навколишнього середовища [3, с. 67].

Варто відзначити, що держава та її установи й відомства гарантують можливість взаємодії соціальних груп та інших елементів соціальної структури як суспільно впорядкованого і суспільно захищеного процесу, тобто формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України в масштабах країни [12, с. 141].

Для оцінювання ефективності формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України використовують ряд показників:

соціально-демографічні (кількість населення, його склад за віком, статтю, соціальним станом, особливості відтворення й міграції населення);
узагальнені показники добробуту населення (валовий національний продукт на душу населення, обсяг фондів невиробничого призначення, сукупні ресурси для споживання);
показники, що характеризують умови і оплату праці (темпи скорочення ручної праці, підвищення кваліфікації робітників, оплата праці);
показники розвитку сфери послуг;
показники зростання доходів і споживання населення (динаміка й структура реальних доходів населення, обсяг продажу товарів на душу населення; споживання продуктів харчування й непродовольчих товарів);
показники, які оцінюють результативність соціальної політики (рівень та якість життя населення).

Рис. 1.3. Показники для оцінювання ефективності формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України [20, с. 138]

Так, рівень та якість життя є інтегрованими показниками соціально-економічного розвитку країни. Рівень життя населення відображає міру задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб людей, що забезпечується сукупність матеріальних і соціальних умов життя. До основних елементів, що визначають рівень життя, належать: рівень і структура споживання матеріальних благ; рівень споживання послуг, рівні охорони здоров'я, освіти, культури, соціального забезпечення, фізкультури, а також рівень забезпечення житлом [8, с. 309].

Для формування заходів та оцінювання результативності формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній

системі України у світовій практиці використовують також показник індексу вартості життя, який являє собою індекс роздрібних цін спеціального набору товарів і послуг, що входять у бюджет середнього споживача («споживчий кошик») і становлять прожитковий мінімум [15, с. 75].

Поняття якості життя конкретизує категорію «рівень життя». Наприклад, для оцінювання якості життя запропоновано індекс якості життя, який характеризує: рівні освіти й медичного обслуговування, тривалість життя, ступінь зайнятості населення; його платоспроможність, доступ до політичного життя та ін. Конкретними показниками якості життя є кількість автомобілів, телевізорів, квадратних метрів житла, лікарняних ліжок на одну людину (на одну тисячу населення), якість медичного обслуговування тощо.

Одним з найважливіших показників рівня життя населення, його добробуту є реальні доходи населення, на основі яких прогнозуються загальний обсяг, структура й динаміка споживання населенням матеріальних благ і послуг, склад і джерела доходів населення, розміри й рівні диференціації доходів окремих соціальних груп.

Системотворчий характер формування та розвитку видатків бюджету на соціально-культурну сферу у бюджетній системі України обумовлюється тим, що соціально-культурна сфера виступає елементом: життєздатності суспільства; стабілізації та розвитку суспільства; консолідації суспільства [27, с. 318].

Отже, соціально-культурна сфера – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринку, забезпечення соціальної справедливості й соціально-політичної стабільності Україні. Соціально-культурна сфера є системою правових, організаційних, регуляторно-контрольних дій держави з метою узгодження соціальних цілей з цілями економічного розвитку.

1.2. Механізм планування й прогнозування видатків бюджету на соціально-культурну сферу

Після здобуття своєї незалежності перед Україною постали завдання становлення такої бюджетної політики, яка б відповідала ринковим умовам, нормам та ідеалам правового суспільства. Такі прагнення визначені, з одного боку, необхідністю формування в Україні реального бюджетного планування як необхідної умови розвитку демократичного суспільства, з іншого – потребою ефективного функціонування системи державних фінансів.

На сучасному етапі реформування української економіки, коли посилюється регулюючий вплив держави на соціально-економічні процеси, що відбуваються у країні, необхідним є наявність налагодженої системи управління бюджетним процесом. При цьому важливою залишається проблема планування бюджетних ресурсів, посилення їх економічної обґрунтованості та ефективного використання на державному і місцевому рівні [34, с. 118].

Удосконалення практики складання бюджетів на основі застосування сучасних методик та прогресивних підходів дає можливість чітко визначити пріоритети, цілі і напрямки розвитку держави як на конкретному етапі, так і на середньо- і довготермінову перспективи, а також заходи, що забезпечують їх досягнення. За таких умов постає необхідність побудови нової моделі формування бюджету, яка б забезпечувала оптимальний стимулюючий ефект і відповідала політико-владним реаліям сьогодення, усувала диспропорції бюджетної забезпеченості окремих територій, знижувала напругу міжрегіональних фіскальних відносин та підтримувала ефективність бюджетної системи. Саме тому питання вдосконалення програмно-цільового методу планування є одним з пріоритетів бюджетного процесу в Україні.

Варто відзначити, що Україна лише стала на шлях побудови власного підходу до застосування програмно-цільового методу формування бюджету. Першими кроками на шляху впровадження програмно-цільового методу бюджетування є створення відкритої та прозорої системи прийняття рішень з питань бюджету, а також підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Отже, на основі існуючих підходів застосування програмно-цільового методу планування в Україні як на державному, так і на місцевому рівнях, з використанням у цьому напрямку зарубіжного досвіду пропонуємо визначити та оптимізувати альтернативні джерела фінансування видатків місцевих бюджетів в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Запропонувавши логічні ланцюжки структури програм ефективного соціального фінансування, які повинні позитивно впливати на стан розвитку адміністративно-територіальних утворень в Україні.

Як відомо, видатки місцевих бюджетів в Україні в основному направляються на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, державне управління, житлово-комунальне господарство, культуру та мистецтво, фізичну культуру і спорт, транспорт та ін. Більшість видатків загального фонду місцевих бюджетів традиційно спрямовується на соціально-культурну сферу (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культура та мистецтво, фізична культура і спорт) [36, с. 107].

Розвиток і стимулювання окремих програм в галузі культури та мистецтва взаємопов'язаний з таким напрямком, як фізична культура і спорт, оскільки позитивні емоції, отримані особистістю в її культурному розвитку, сприятимуть зміцненню фізичного здоров'я і скріплюватимуть позитивну соціальну орієнтацію, яка закладається релігійною спрямованістю.

Така позитивно соціально-зорієнтована особистість є конкурентоспроможною на ринку праці, а також може сама брати активну участь у створенні робочих місць у сфері малого та середнього бізнесу в

регіоні. Програми такого соціального розвитку забезпечать позитивну соціальну орієнтацію громадян, що повинно привести до зменшення кількості злочинів, а значить і до зменшення навантаження на муніципальну міліцію. Позитивна орієнтація буде підсилюватися програмами культурного розвитку.

Важливим позитивним результатом такої діяльності є і те, що фізичний розвиток громадян та профілактична робота зменшать фінансування охорони здоров'я. Розвиток підприємництва стимулюватиме розвиток освіти та підтримку належного фінансування місцевих органів державного управління. Тому розвиток аналізованих галузей є визначальним при забезпеченні фінансування охорони здоров'я, а також зменшення його обсягів [29, с. 62].

Отже, в Україні існує система переважно бюджетного фінансування сфери культури, що робить її уразливою через постійний дефіцит бюджетних коштів у періоди економічних труднощів, політичних криз і особливо під час фактичних військових дій на сході країни. В умовах обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно актуальним питанням залишається оптимізація складу та структури видатків бюджету України та посилення контролю за видатками бюджету на фінансування культури і мистецтва. У фінансуванні сфери культури в Україні приватні джерела фінансування (меценатство, спонсорство, державно-приватне партнерство) складають значно меншу частину. В умовах недостатнього фінансування з державного бюджету уряд повинен працювати в напрямі розширення джерел фінансування культури шляхом активізації пошуку та залучення державними і комунальними закладами культури позабюджетного фінансування культури, налагодження зв'язків між організаціями культури та бізнесу.

РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ ЗА 2015-2017 РР.

2.1. Дослідження стану та структури бюджетних видатків на соціально-культурну сферу

Видатки місцевих бюджетів відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку території. за допомогою видатків органи місцевого самоврядування повинні вирішувати основні завдання та функції, покладені на них законодавством України. Структура видатків місцевих бюджетів за економічною класифікацією у 2008-2017 рр. (рис. 2.1) свідчить, що досить невелика частка коштів спрямовується на фінансування капітальних видатків (мінімальне значення 6,2% у 2014 р., максимальне – 18,6% у 2008 р.), хоча саме вони пов'язані з розвитком інноваційної та інвестиційної діяльності та спрямовані на реалізацію соціально-економічних програм.

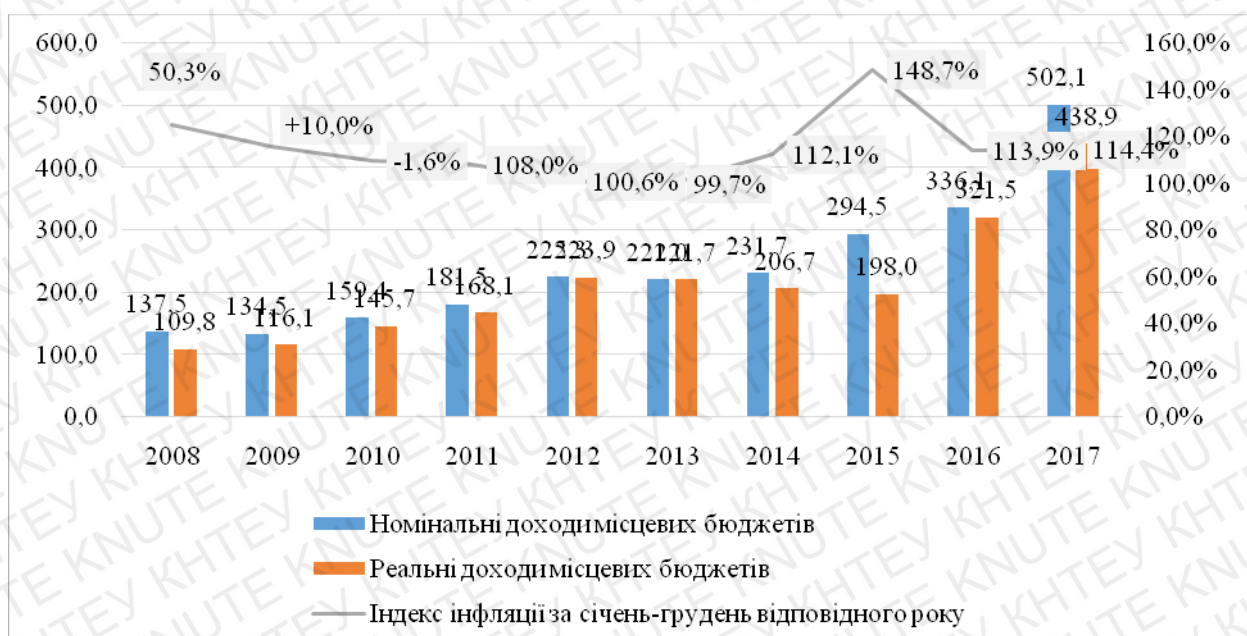

Рис. 2.1. структура видатків місцевих бюджетів у 2008-2017 рр. за економічною класифікацією [50]

Так, частка капітальних видатків почала зростати, починаючи з 2015 р. та за 3 роки збільшилася з 6,2% до 15,0%. Розглянемо структуру видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією за останні 10 років (рис. 2.2).

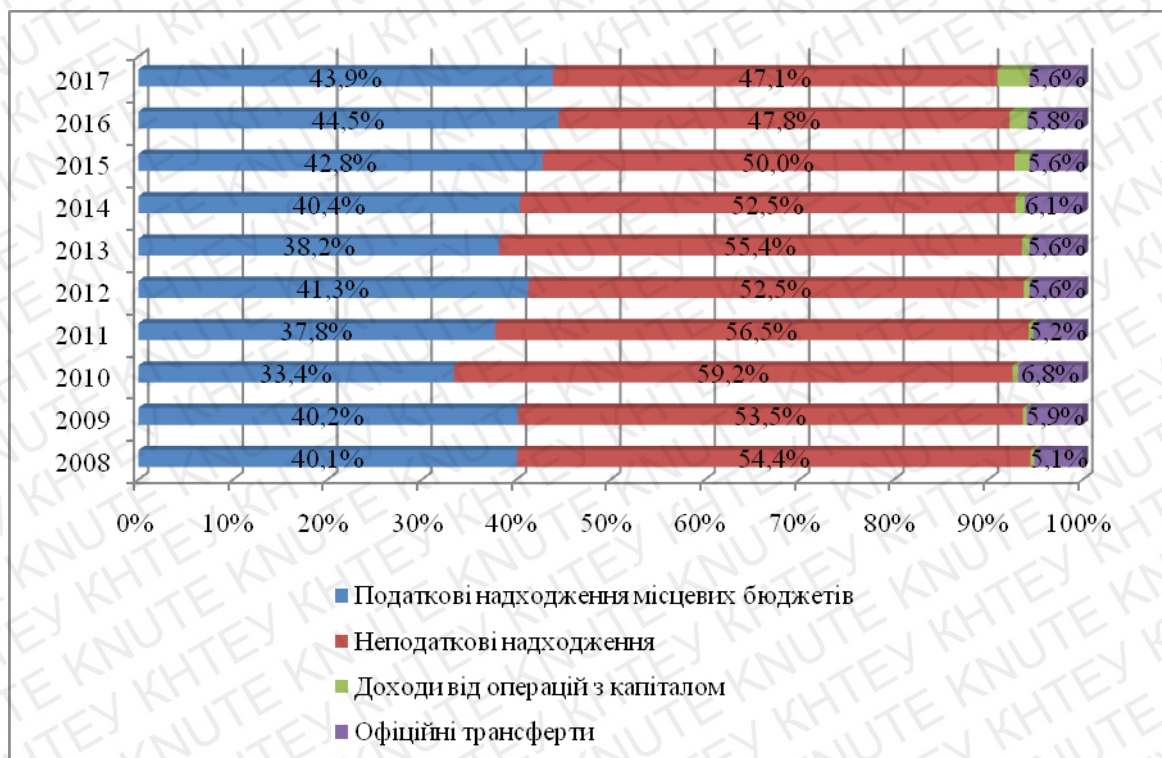

Рис. 2.2. Структура видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією у 2008-2017 рр. [50]

Так, найбільшою статтею видатків місцевих бюджетів є видатки на освіту (максимальне значення у 2013 р. – 33,9%, мінімальне значення у 2016 р. – 27,0%), а також на соціальний захист та соціальне забезпечення (максимальне значення у 2016 р. – 30,3%, мінімальне значення у 2008 р. – 16,7%). Зазначені показники мають двоїтий характер та несуть певні соціальні наслідки: з одного боку, піклування держави про соціально незахищені верстви населення – це позитивний момент, який забезпечує реалізацію досягнення справедливості та рівності в суспільстві; з іншого боку – зростання соціальних витрат спричиняє додатковий тиск на місцеві бюджети та обмежує фінансові можливості здійснення видатків розвитку. Найменшою статтею видатків є видатки на громадський порядок, безпеку та

судову владу, а також на оборону. Слід відзначити, що видатки на оборону до 2011 р. з місцевих бюджетів не здійснювалися.

Проаналізувавши показники Державного бюджету України на 2018 рік у частині фінансування культури і мистецтва загалом та Міністерства культури України зокрема, взявши до уваги дані Держказначейства України щодо виконання бюджетів усіх рівнів, дані Держкомстату України щодо індексу споживчих цін, врахувавши динаміку показників бюджетування культури і мистецтва протягом останніх років, можна дійти наступних висновків.

У Зведеному бюджеті України на 2018 рік заплановано подальше зростання номінальних видатків на культуру і мистецтво. Позитивна тенденція триватиме третій рік поспіль. 2016 року зафіксовано їхнє зростання на 21,4 %, 2017 року – на 46,2 %, 2018-го очікується зростання щонайменше на 11,3 % (до 17166,7 млн. грн.). Зростання бюджетних видатків на культуру і мистецтво відбудеться як за рахунок Державного бюджету України, так і місцевих бюджетів (рис. 2.3).

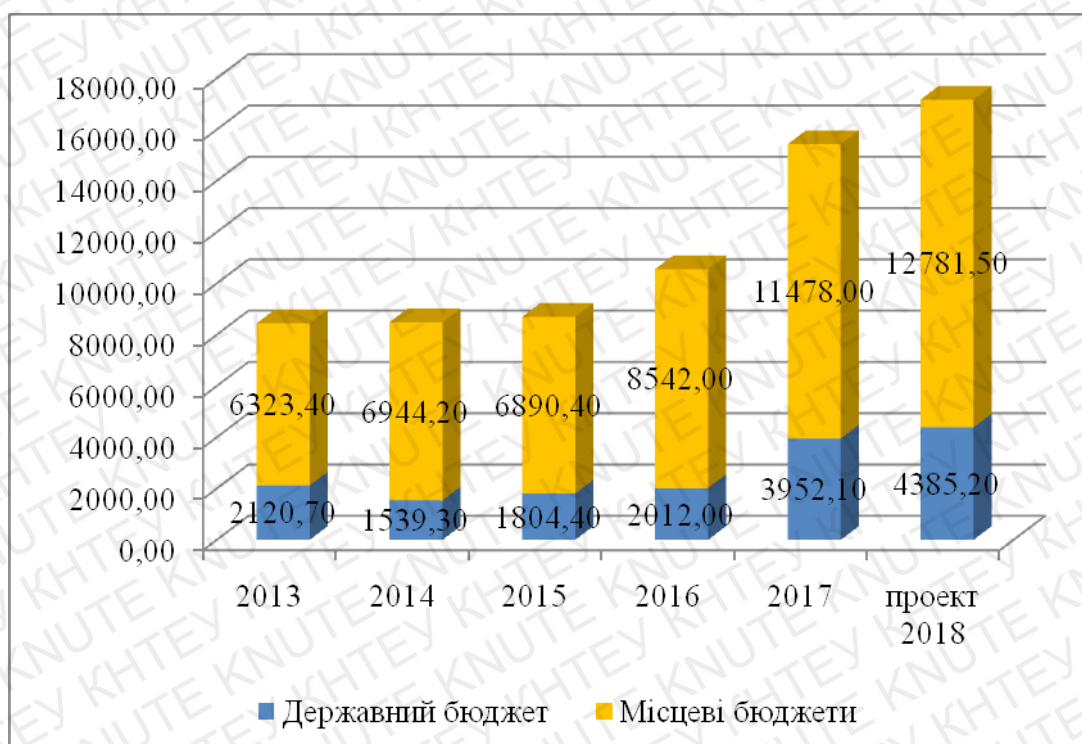

Рис. 2.3. Видатки Зведеного бюджету України на культуру та мистецтво (млн. грн.) [50]

Найбільше зростання номінальних видатків на культуру і мистецтво було зафіксовано минулого року. Так, за даними Держказначейства України, 2017 року бюджетування культури та мистецтва зросло на 46,2 % порівняно з 2016 роком. Цей показник перевищив динаміку як Зведеного бюджету України загалом (26,4 %), так і динаміку інших соціальних сфер – освіти (37,3 %) та охорони здоров'я (35,6 %) зокрема.

Але найголовнішим є те, що зростання видатків на культуру і мистецтво два роки поспіль випереджало Індекс споживчих цін. Що дає підстави стверджувати не тільки про номінальне, але й про реальне зростання видатків на культуру і мистецтво у Зведеному бюджеті України. Попри реальне зростання видатків Зведеного бюджету України на культуру і мистецтво, що триває з 2016 року, цього, 2018 року, поки не вдасться досягнути бюджетування галузі бодай на рівні 2014 року. В інших соціальних сферах – освіті та охороні здоров'я – ситуація аналогічна (рис. 2.4).

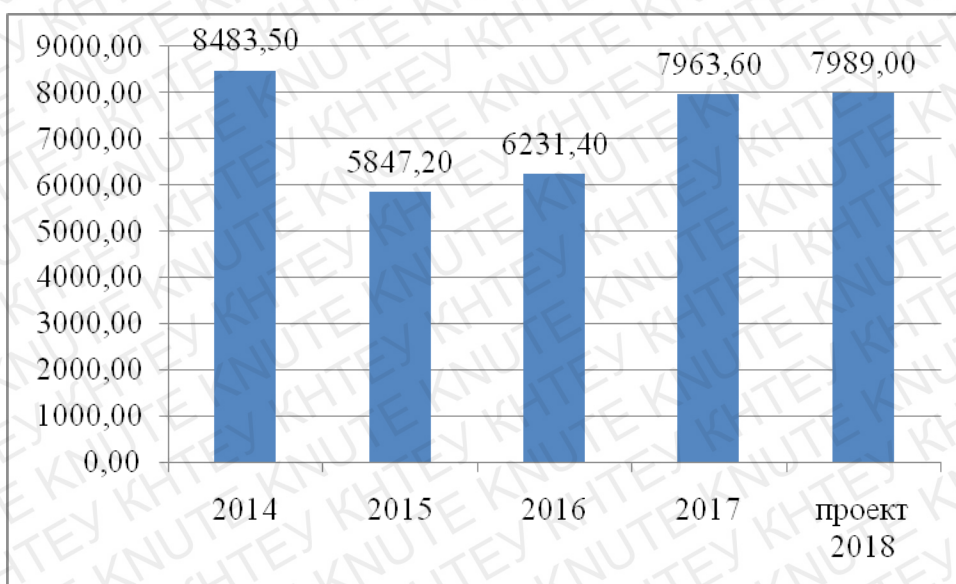

Рис. 2.4. Видатки Зведеного бюджету України на культуру та мистецтво у цінах 2014 року (млн. грн.) [50]

В Україні спостерігається високий рівень децентралізації у бюджетному фінансуванні культури та мистецтва. Протягом 2014-2016 рр.

частка місцевих бюджетів сягала рекордних 82%. Хоча у 2017-2018 рр. поступово відновлюється докризовий показник – 75%.

Отже, у Зведеному бюджеті України на 2018 рік заплановано подальше зростання номінальних видатків на культуру і мистецтво. Позитивна тенденція триватиме третій рік поспіль. 2016 року зафіксовано їхнє зростання на 21,4 %, 2017 року – на 46,2 %, 2018-го очікується зростання щонайменше на 11,3 % (до 17166,7 млн. грн.). Зростання бюджетних видатків на культуру і мистецтво відбудеться як за рахунок Державного бюджету України, так і місцевих бюджетів.

2.2. Аналіз та оцінка планування й прогнозування видатків бюджету на соціально-культурну сферу

У сучасних умовах реформування бюджетної сфери формується відповідне розуміння сутності бюджету територіальних громад, яке має на меті перенесення акценту з формування місцевих бюджетів за принципом утримання бюджетних установ на результативність їх функціонування і ступінь якісного, ефективного надання послуг, наближення їх до безпосереднього споживача. Зміцнення фінансової забезпеченості місцевих бюджетів на основі використання сучасних фінансових механізмів, орієнтованих на якісне та ефективне використання бюджетних коштів, розглядається як дієвий інструмент підвищення ефективності управління коштами місцевих громад.

Бюджетна система є вагомим інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Останні роки відбувалося послідовне реформування та вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин. Важливість здійснюваних перетворень підтверджується закладенням принципу рівності і справедливості формування місцевих бюджетів, розмежуванням бюджетних повноважень

між органами влади різного рівня шляхом раціонального й обґрунтованого розподілу бюджетних видатків відповідно до визначених завдань.

Удосконалення системи планування видатків місцевих бюджетів шляхом запровадження програмно-цільового методу сприятиме підвищенню прозорості бюджетних потоків, оскільки бюджетний процес в умовах програмно-цільового методу розглядається як ефективний комплекс заходів, спрямованих на виконання поставлених соціально-економічних значущих завдань. Цей метод дозволяє ув'язати стратегію та пріоритети розвитку держави й адміністративно-територіальних одиниць з фінансово-економічною складовою управлінської діяльності як на державному, так і на місцевому рівнях. Запровадження програмно-цільового методу дозволить підвищити ефективність використання коштів місцевого бюджету, виходячи з оцінювання досягнутих результатів конкретної бюджетної програми [39, с. 41].

Сукупність бюджетних програм місцевого самоврядування в галузях освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення, фізичної культури та спорту, соціального захисту сім'ї, дітей та молоді, житлово-комунального господарства розроблено з урахуванням єдиних методологічних підходів до формування місцевих бюджетів за програмно-цільовим методом. Здійснення оцінки результативності бюджетних програм з метою забезпечення якісного та кількісного аналізу стану їх виконання потребує розробки і впровадження цілісної концепції, використання якої забезпечить прийняття відповідних рішень стосовно коригування програм, стратегії їх реалізації. Розроблено та запропоновано методологічні засади оцінки результативності бюджетних програм при складанні та виконанні місцевих бюджетів за програмно-цільовим методом, що ґрунтуються на системі відповідних інтегрованих показників. Ефективність і послідовність діяльності органів місцевого самоврядування залежить від системного стратегічного бачення основних напрямів розвитку місцевих громад у перспективі. Такий підхід дозволяє врахувати галузеві особливості,

скоординувати дії всіх учасників бюджетного процесу для досягнення поставлених стратегічних цілей.

Середньострокове планування видатків місцевого бюджету полягає у визначенні розпорядниками бюджетних коштів плану своєї діяльності на середньостроковий період та обсягу коштів, необхідних для досягнення цілей на цей період відповідно до програмних документів соціально-економічного розвитку держави та територій. Метою середньострокового планування видатків місцевого бюджету є забезпечення більш ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів завдяки реалістичній оцінці майбутніх бюджетних надходжень та визначенню пріоритетів у фінансуванні видатків бюджету шляхом прогнозування на декілька бюджетних періодів.

Перехід до перспективного планування видатків місцевих бюджетів надасть учасникам бюджетного процесу можливість узгодити свої стратегічні плани діяльності з наявними бюджетними коштами як у рамках підготовки проекту місцевого бюджету на плановий рік, так і на наступні за плановим бюджетні періоди. Зазначене сприятиме переходу до формування довгострокової бюджетної політики на рівні місцевого самоврядування [21, с. 43].

Місцеві органи влади можуть застосовувати середньострокове планування бюджетних видатків для того, щоб зосередити увагу на довгострокових цілях, оцінити свої можливості та визначити стратегію досягнення результатів. Якщо процес планування здійснюється ефективно, він допомагає органам місцевого самоврядування визначити пріоритети у спрямуванні фінансових ресурсів; розробити ефективні заходи реалізації бюджетної політики; проаналізувати можливі наслідки прийнятих рішень; ефективно реагувати на обставини, які змінюються; удосконалити управління установою і підвищити результативність її роботи.

Середньострокове планування видатків місцевого самоврядування є безперервним, багаторівневим і централізованим процесом, який спрямований на уникнення дисбалансу між видатками та потребою для

реалізації заходів бюджетної політики з надання місцевими органами влади суспільних послуг згідно визначених пріоритетів.

Запровадження системи перспективного планування видатків місцевих бюджетів відкриває такі можливості: підтримка збалансованості державного та місцевих бюджетів, узгодження стратегічних планів діяльності головних розпорядників коштів з наявними бюджетними ресурсами; посилення контролю за дотриманням принципу результативності видатків та доцільності продовження їх фінансування у перспективі; прогнозування майбутніх тенденцій і впровадження необхідних заходів для досягнення запланованого результату, підвищення передбачуваності державної та місцевої бюджетної політики; підвищення відповідальності головних розпорядників за ефективне та раціональне використання бюджетних коштів.

Протягом 2014-2016 рр. динаміка Державного бюджету України випереджала динаміку видатків Міністерства культури України. Культура і мистецтво не були пріоритетними сферами фінансування. Що й не дивно, зважаючи на необхідність зміцнення обороноздатності країни, погашення зовнішніх державних боргів, рефінансування та підтримки банківської системи України тощо. Однак у 2017-2018 рр. відбуватиметься випереджаюче зростання видатків Мінкультури по відношенню до загальних видатків Держбюджету (2017 року – 158,7 % проти 122,5 %; 2018 року – 152,4 % проти 118,2 %) [50].

Плановані на 2018 рік видатки розвитку Міністерства культури України зростають у 4,6 рази, з 187,6 млн. грн. до 861,2 млн. грн. Вперше видатки розвитку Мінкультури досягнуть рекордних 13,4% бюджету Міністерства. Щоправда, близько 60 % видатків розвитку буде спрямовано на спорудження нових об'єктів, потреба ж у капітальних ремонтах, реставрації та реконструкції вже існуючих будівель закладів культури і мистецтва, охорони пам'яток культурної спадщини залишатиметься непрофінансованою.

Найбільше видатків розвитку буде проведено за такими програмами: КПКВК 1801280 «Будівництво об'єктів загальнодержавного значення у сфері культури» – 523 млн. грн.; КПКВК 1801170 «Загальнодержавні заходи у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин» – 207,9 млн. грн. [50].

Динаміку видатків по загальному фонду за 2015-2018 рр. у розрізі окремих кодів програмної класифікації видатків та кредитування бюджету (КПКВК) можна прослідкувати у Додатку А. Фінансування бюджетних програм Міністерства культури України у номінальних показниках по спеціальному фонду зростає на 9,8 %. Динаміку видатків по спеціальному фонду за 2015-2018 рр. у розрізі окремих кодів програмної класифікації видатків та кредитування бюджету (КПКВК) можна прослідкувати у Додатку Б. Розподіл видатків Мінкультури на видатки споживання і видатки розвитку представлені на рис. 2.5.

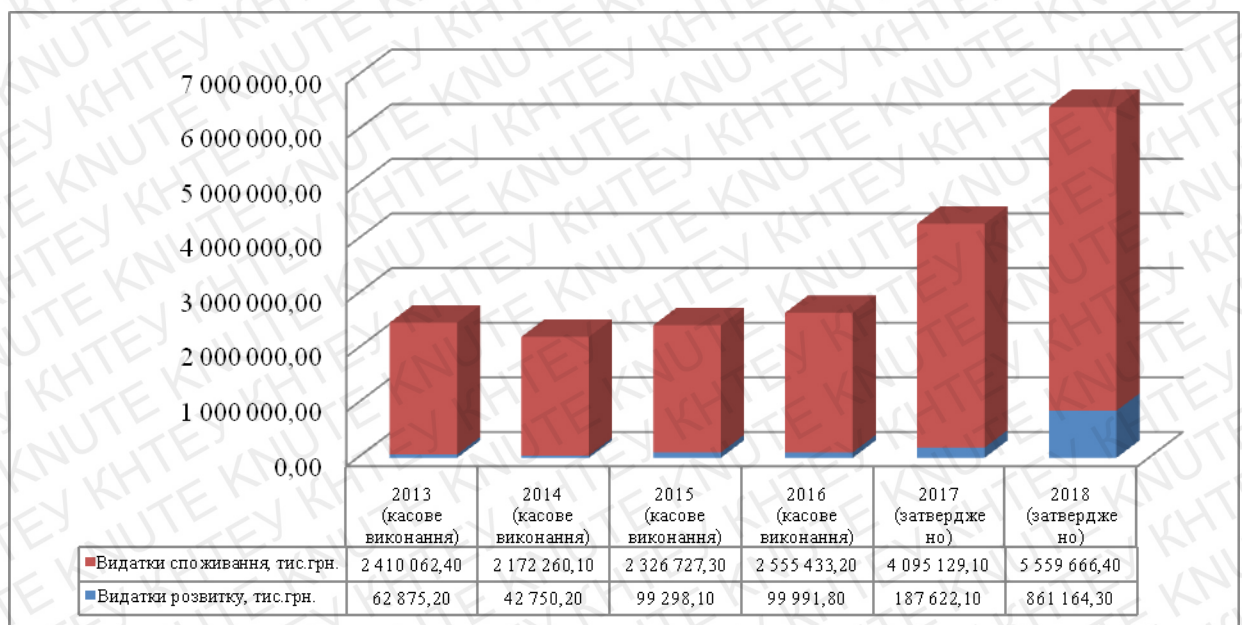

Рис. 2.5. Розподіл видатків Мінкультури на видатки споживання і видатки розвитку [50]

Отже, фінансування бюджетних програм Міністерства культури України у номінальних показниках по загальному фонду зросте 2018 року на 55,4%. Половину всіх видатків Мінкультури за загальним фондом планується спрямувати на: освіту і підготовку кадрів для сфери культури – 1 084 млн. грн.; фінансову підтримку національних театрів – 1 055 млн. грн.; підтримку кіно – 1 018 млн. грн.

РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СФЕРУ В УКРАЇНІ

3.1. Застосування програмно-цільового методу при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні

До прийняття Бюджетного Кодексу України методика планування та використання бюджетних видатків засновувалася на затратному механізмі управління видатками бюджету. При реалізації такого механізму увага концентрується на контролі за цільовим використанням бюджетних ресурсів та виконанні планових показників. Формування останніх здійснюється шляхом індексації фактичних видатків з їх розбивкою за напрямками використання бюджетних коштів та економічними операціями. При застосуванні означеної практики розпорядники бюджетних коштів прагнуть до збільшення вихідних параметрів фінансування (наприклад, збільшення штатних одиниць або штучне завищення споживачів у бюджетних послугах), переслідуючи єдину ціль, – одержання додаткових коштів з бюджету. Виникає ситуація, при якій обсяги видатків щорічно необґрунтовано прирощуються.

Не пов'язуючи видатки з очікуваними результатами, які мають бути досягнуті у наслідок прийняття бюджетних рішень, неможливо ідентифікувати їх відповідність цілям бюджетної політики, оскільки визначені цілі формалізуються у результати виконання заходів, які не вимірюються у вартісних одиницях. Відсутність формалізованих механізмів перерозподілу бюджетних ресурсів від менш ефективних до більш ефективних напрямків використання, у свою чергу, не дозволяє з'ясувати доцільність реалізації тієї або іншої бюджетної програми, визначити пріоритети фінансування та розробити програму діяльності виконавчих органів для досягнення окреслених цілей, а також не дає можливість

оперативно реагувати на змінюваність потреб суспільства, які задовольняються за рахунок бюджетних ресурсів [19, с. 71].

В контексті зазначеного, слід звернути увагу на те, що взаємозв'язок бюджетних програм із стратегічними документами здійснюється через завдання державних цільових програм. У разі, якщо головний розпорядник стає виконавцем цільової програми, то фінансування останньої має забезпечуватися бюджетними коштами, а відтак її завдання формулюють мету певної бюджетної програми. Проте не дивлячись на очевидний взаємозв'язок цільових і бюджетних програм, вони мають суттєві відмінності, які надані у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика ознак державної цільової та бюджетної програм (згруповано на основі [9, с. 35])

Державна цільова програма	Бюджетна програма
1	2
Передумови виникнення	
Вирішення завдань, обумовлених стратегічними цілями соціально-економічного розвитку держави, які не можуть бути вирішеними без прямого державного фінансового впливу	Необхідність пов'язати обсяги виділених асигнувань з очікуваними результатами для забезпечення потреб суспільства у благах, які не можуть бути надані іншим суб'єктом, ніж держава
Цілепокладання	
Спрямовані на реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку держави, галузей економіки, регіонів, забезпечення інноваційного розвитку та утворення науково-технічного потенціалу	Забезпечуються поточні потреби суспільства у благах шляхом надання бюджетних послуг відповідно до плану діяльності розпорядника бюджетних коштів
Термін виконання	
Програма виконується у термін, встановлений для вирішення конкретної проблеми, тобто строк життєдіяльності програми не обмежується бюджетним періодом	Обмежуються термінами фінансового року для виконання.
Ресурсне забезпечення	
Крім бюджетних ресурсів, залучаються ресурси суб'єктів господарювання (інвестиції, кредити, гранти тощо).	Кошти державного, місцевих бюджетів.
Процедура визначення виконавців	
Державний замовник здійснює конкурсний відбір виконавців заходів та завдань програми, а також координує їх діяльність.	Відповідно до бюджетних призначень головний розпорядник одержує повноваження щодо реалізації програми

	та призначає відповідальних виконавців.
Продовження табл. 3.1	
1	2
Виконавці	
Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності залучаються до виконання програми на конкурсних засадах, а також головні розпорядники бюджетних коштів.	Органи виконавчої влади в особі головних розпорядників, розпорядників й одержувачів бюджетних коштів.
Визначальні особливості процесу формування програми	
У складі однієї державної цільової програми можуть співіснувати різні за напрямками розпорядно-виконавчої системи бюджетні програми.	Одній бюджетній програмі відповідає один функціонально визначений головний розпорядник бюджетних коштів

Зазначені у табл. 3.1 особливості організації виконання державних цільових та бюджетних програм, перш за все, обумовлені джерелами їх фінансування. Саме ця ознака є визначальною для трактування поняття «державна цільова програма». Для виконання державних цільових програм залучаються кошти не тільки Державного бюджету, а й надходження від зацікавлених у реалізації програми державних, недержавних підприємств та організацій за рахунок відшкодування від прибутку, благодійного внеску, створеного фонду тощо. Крім цього, фінансування державних цільових програм може здійснювати за пайовою участю іноземних та вітчизняних інвесторів.

Окрім вищезазначеного, імплементація програмно-цільового методу (ПЦМ) при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні на місцевому рівні передбачає:

- затвердження бюджетних програм відповідними місцевими радами пілотних регіонів (крім бюджетів сіл, селищ, міст районного значення);
- моніторинг виконання затверджених бюджетних програм та показників їх виконання;
- внесення змін до програмного забезпечення в частині обслуговування місцевих бюджетів за ПЦМ;

– розширення кола учасників експерименту – проведення навчання представників фінансових управлінь, головних розпорядників коштів місцевих бюджетів, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, працівників територіальних органів казначейської служби [33, с. 7].

Аналізуючи ПЦМ як інструмент реформування місцевих бюджетів при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні, цікавимося, наскільки ефективним та доцільним є запровадження даного методу бюджетного планування на місцевому рівні в Україні.

Підсумовуючи, зазначимо, що головна ідеологія ПЦМ при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні полягає у відході від принципу утримання та поступовому переході до принципу досягнення результатів, а це, своєю чергою, вимагає чіткого визначення кінцевих результатів, яких хоче досягнути та чи інша територіальна громада. Водночас, цей метод дозволяє оптимізувати ефективність та послідовність бюджетних асигнувань, при чому рішення у сфері ефективності бюджетного процесу базуються на таких чинниках, як якість послуг та їхня корисність для громади. Окрім того, у новому форматі бюджет є зрозумілим для пересічного громадянина. Завдяки цьому діяльність влади стає більш прозорою, а посадовці почуваються більш відповідальними. Прозорість бюджету та доступ громадськості до нього – це ключові передумови, що забезпечують вищу ефективність бюджетного процесу та дозволяють запобігти неналежному використанню громадських коштів. Вдосконалення бюджетного процесу через запровадження ПЦМ дає місцевій владі змогу переорієнтувати кошти на більш успішні сфери діяльності та ефективно використовувати бюджетні ресурси, а також частково досягнути мети реформування місцевих бюджетів – зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, посилення впливу системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток та поліпшення добробуту громадян України. Також варто пам'ятати, що застосування ПЦМ при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні є однією із

вимог для країн – членів ЄС. З огляду на актуальність євроінтеграційних процесів в Україні застосування ПЦМ на місцевому рівні є одним із необхідних кроків у цьому напрямі [24, с. 297].

Однак, на нашу думку, імплементація нового для нас методу бюджетного планування у фінансову практику не може стати «панацеєю» від усіх проблем. Вважаємо, що будь які інновації мають бути використані лише як каталізатор для пришвидшення досягнення визначених державою, регіоном чи територіальною громадою цілей при формуванні бюджетних видатків на соціально-культурну сферу в Україні.

3.2. Перспективи розвитку бюджетних видатків соціально-культурної сфери

В умовах подолання наслідків світової фінансової кризи в країнах світового співтовариства та Україні зростає роль бюджетної політики в сфері державних видатків як комплексної системи заходів і дій органів влади у системі управління бюджетними коштами на основі концепції розвитку бюджетних відносин. Бюджетна політика України і країн ЄС повинна сприяти державній підтримці зростання національної економіки, забезпечення фінансової і соціальної стабільності, задоволення потреб та розв'язання різноманітних проблем суспільства на основі сталого розвитку. Державні видатки є ресурсною базою органів державної влади та управління у проведенні бюджетної політики і здійсненні соціально-економічних реформ, спрямованих на забезпечення економічного зростання. Тому формування оптимального складу та структури державних видатків в системі бюджетної політики країн ЄС та України є одним із пріоритетних завдань на сучасному етапі соціально-економічного розвитку.

Соціально-економічний розвиток країн ЄС та України останніми роками кардинально змінив як систему бюджетних відносин, так і склад та структуру державних видатків. При цьому існує співвідношення між

окремими групами видатків визначається стратегічною спрямованістю бюджетної політики з урахуванням таких факторів її формування, як: рівень соціально-економічного розвитку країни, її соціально-культурні та виробничо-технологічні зв'язки з іншими державами, історичні традиції, діюча модель регулювання економіки та інші. Так, якщо в період становлення ринкових відносин бюджети країн спрямовували значну частину бюджетних коштів на здійснення економічної діяльності держави, із яких до 70 % бюджетних асигнувань зосереджувалися у сфері матеріального виробництва, то з посиленням соціальної функції держави, орієнтованої на безпосереднє забезпечення потреб громадян, була здійснена переорієнтація грошових потоків держави на соціальний захист та соціальні послуги для населення. На сьогоднішній день у структурі державних видатків країн світу соціальні видатки складають більше 50 %. Посилення державного інтересу до проблем фінансування соціально-культурних заходів та соціального забезпечення населення обумовлено необхідністю покращення стану соціального захисту громадян з низьким рівнем доходів, що особливо гостро проявляється в умовах фінансово-економічної кризи [50].

Слід зазначити, що враховуючи середній рівень централізації ВВП (рис. 3.1), у більшості країн ЄС використовується західноєвропейська модель фінансових відносин.

При цьому такі країни, як Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Швеція, Угорщина, та Словенія мають вищий рівень централізації ВВП ніж середній показник за сукупністю країн ЄС, який становить 44,54 %. У свою чергу в Україні рівень централізації ВВП є нижчим, ніж у середньому в країнах ЄС та складає лише 18,11 %, що свідчить про формування фінансових відносин за американською моделлю.

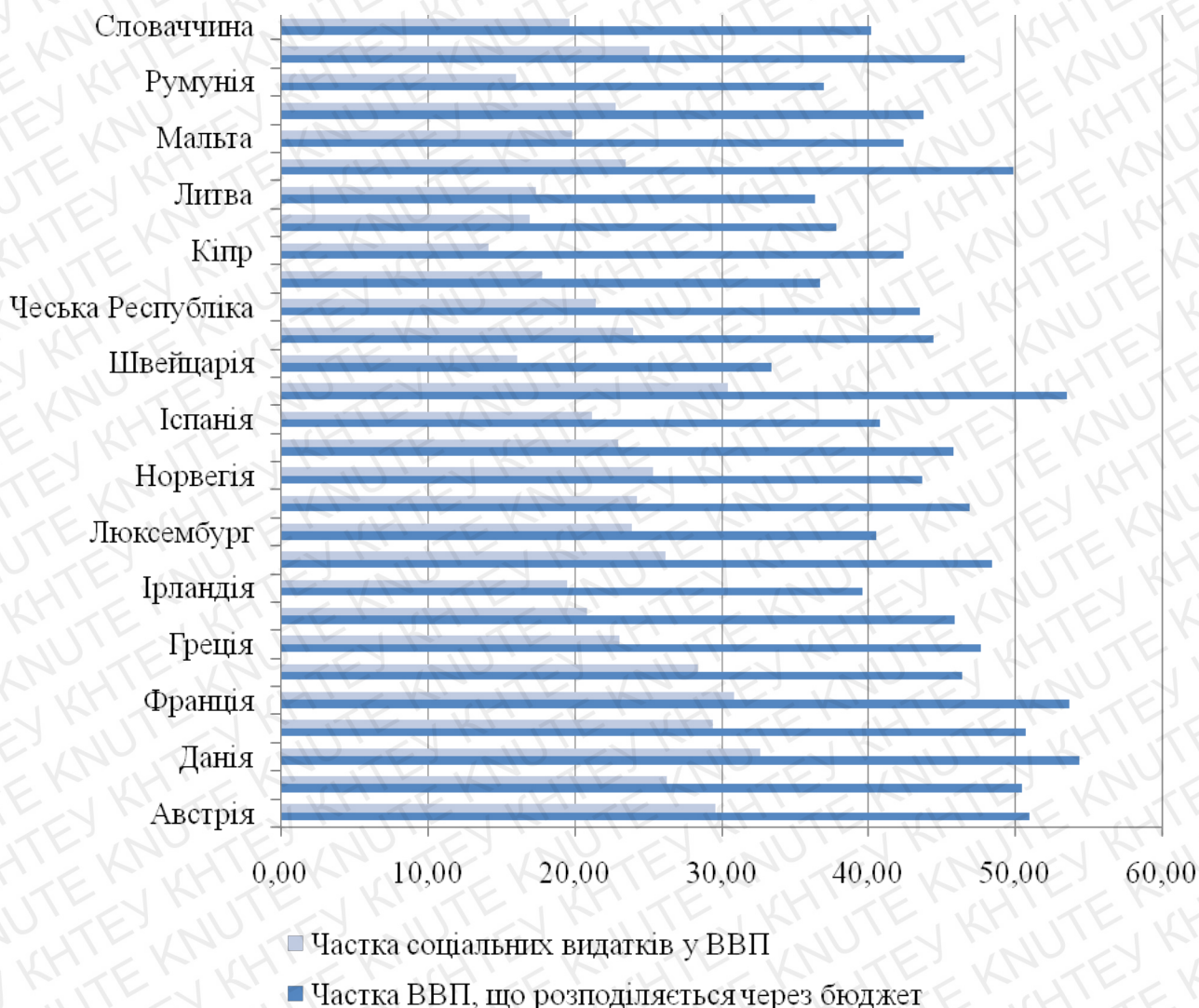

Рис. 3.1. Рівень централізації ВВП та роль соціально-культурних видатків у формуванні ВВП країн ЄС в середньому за період 2015–2016 рр.

[51]

З метою забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівнянності даних статистики державних фінансів країн ЄС та України, нами було виділено чотири групи бюджетних видатків:

- підприємницька діяльність держави, до якої ввійшли видатки на фінансування економічної діяльності та житлово-комунальних підприємств;
- освіта – витрати на здійснення державної освітньої діяльності;
- загальнодержавні функції та підтримка безпеки – витрати на загальнодержавні послуги, оборону, суспільний порядок та безпеку, захист довкілля;

– соціальні функції – витрати на охорону здоров'я, соціальний захист, відпочинок і розваги, культуру та релігію.

Реалізація соціальної функції держави направлена на задоволення суспільних потреб у охороні здоров'я, підтримку малозабезпечених верств населення, здійснення соціального захисту та соціального забезпечення громадян. Її ефективне виконання потребує розробки відповідної соціальної політики як важливої складової внутрішньої політики держави, що втілюється в життя на основі соціальних програм, спрямованих на паритетну реалізацію основних соціально-економічних інтересів різних груп населення, стабілізацію і розвиток соціальних відносин у суспільстві та реалізацію соціальних потреб людини. Фінансування відповідних потреб ґрунтується на оптимізації соціально-культурних видатків держави на основі критеріїв підвищення показників ефективності функціонування організацій соціальної сфери та додержання цільового характеру надання соціальної допомоги. При цьому видатки на соціальний захист формуються в розрізі таких напрямів, як: державна підтримка верств населення, яке може зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення належного рівня життя, а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення; комплекс законодавчо закріплених гарантій, що протидіють дестабілізуючим життєвим факторам (інфляція, спад виробництва, економічна криза, безробіття тощо). Враховуючи соціальну спрямованість моделей розвитку ринкової економіки, обсяги соціально-культурних видатків держави в країнах світу постійно зростають та на сьогоднішній день займають домінуючі позиції в загальній структурі державних видатків (рис. 3.2).

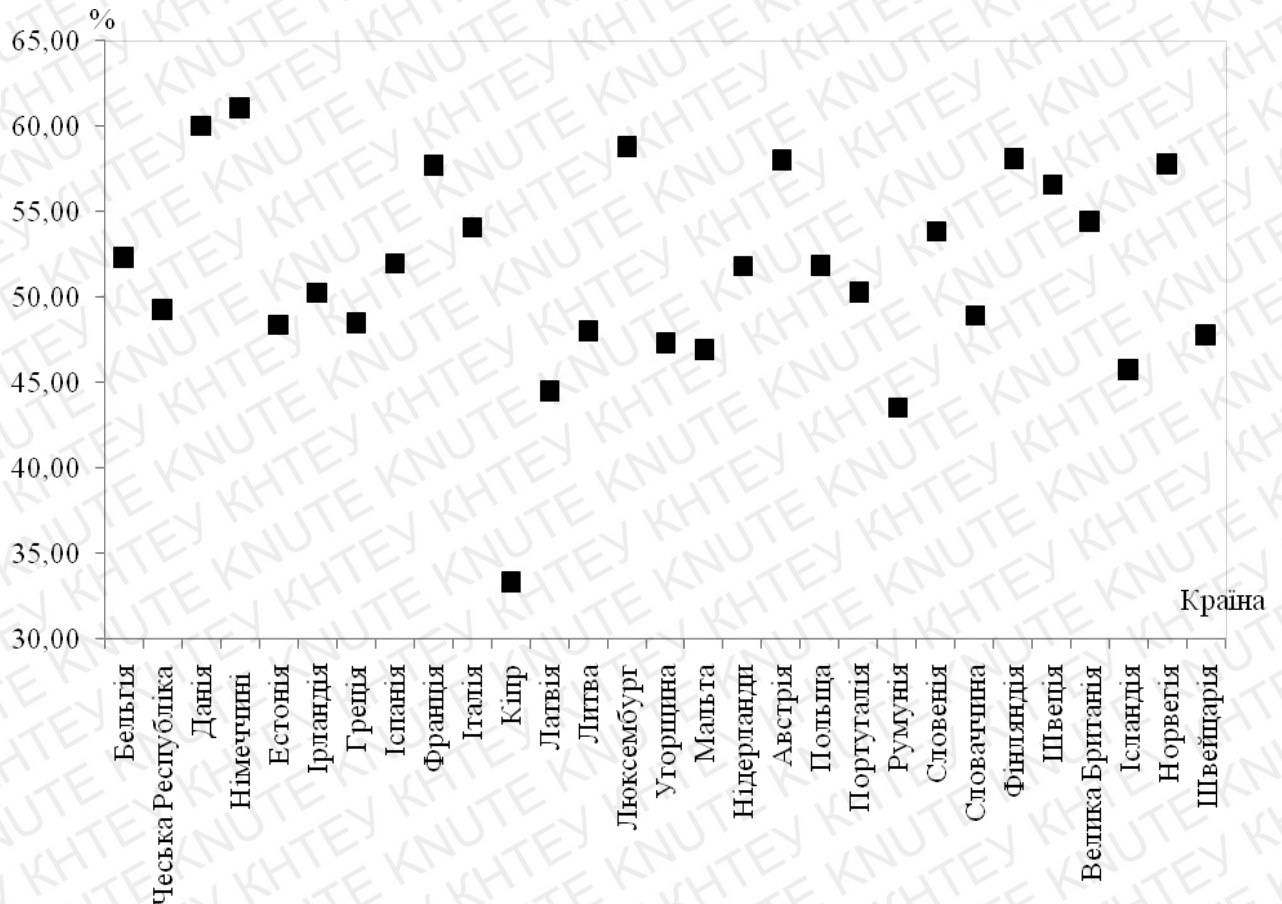

Рис. 3.2. Групування країн ЄС за рівнем соціально-культурних витратів в середньому за період 2016–2017 рр. [51]

З врахуванням відсутності значної варіації в показниках середньої питомої ваги соціально-культурних витратів у країнах ЄС (рис. 3.2), нами було виділено дві групи:

– перша група – з помірною соціальною орієнтацією державних фінансів – частка соціально-культурних витратів у структурі державних витратів становить менше 50 % (Кіпр (33,28), Румунія (43,56), Латвія (44,46), Ісландія (45,70), Мальта (46,89), Угорщина (47,28), Швейцарія (47,72), Литва (47,97), Естонія (48,39), Греція (48,46), Словаччина (48,94), Чеська Республіка (49,23));

– друга група – з високою соціальною орієнтацією державних фінансів – понад 50 % (Ірландія (50,28), Португалія (50,22), Польща (51,81), Нідерланди (51,84), Іспанія (51,98), (Бельгія (52,26), Словенія (53,87), Велика Британія (54,37), Італія (54,10), Швеція (56,61), Франція (57,68), Норвегія (57,76), Австрія (57,97), Фінляндія (58,04), Люксембург (58,77), Данія (60,05), Німеччина (61,01)) [51].

Слід зауважити, що Україна має значно нижчий показник соціально-культурних видатків, ніж країни-члени ЄС, так частка державного фінансування соціальної сфери становить лише 34,69%, що на 16,71% нижче середньоєвропейського рівня.

Узагальнення проведеного аналізу відповідності структури державних витрат країн ЄС середнім за співдружністю показникам подано в Додатку В.

Як свідчать результати проведеного аналізу можна умовно виділити 2 типи державної політики в сфері формування бюджетних видатків:

– перша – з підтримкою структури державних видатків на середньому для співдружності рівні із визначенням одного або декількох пріоритетних напрямків державного фінансування (країни з умовним позначенням типу бюджетної політики С3В, 3СВ, 2С2В);

– друга – з фінансуванням пріоритетних напрямів бюджетних видатків за рахунок істотного скорочення асигнувань за іншими напрямками витрачання коштів (Н2СВ, НС2В, 2Н2В) [51].

Забезпечення виконання державою покладених на неї завдань та функцій відноситься до пріоритетних напрямів реалізації бюджетної політики у сфері державних видатків. Бюджетна політика країн ЄС та України формується під впливом історичних і національних особливостей, соціально-економічної і політичної ситуації, стратегії соціально-економічного розвитку країни і обумовлює різний ступінь та рівень перерозподілу ВВП через бюджет, пріоритетність напрямків бюджетного фінансування, додержання принципів збалансованості бюджетних доходів і видатків. Результати проведеного дослідження засвідчують, що у більшості країн ЄС рівень

централізації ВВП у середньому становить 44,54 %, що є характерним для західноєвропейської моделі фінансових відносин. Відповідно до рівня бюджетної централізації ВВП в Україні переважає американська модель фінансових відносин.

Реформа соціально-культурної політики є одним з найбільш важливих питань не тільки для окремих держав-членів ЄС, а й для Європейського Союзу загалом. Після рішення Великобританії вийти з ЄС напрямок розвитку Європи та її соціальні стандарти знов набули актуальності. Незважаючи на значні політичні та економічні досягнення, Євросоюз більше не в змозі забезпечити задовільні показники економічного зростання. Загострення проблеми зростання ЄС є сигналом того, що економіка застрягла в системі масового виробництва, впливу великих корпорацій і довгострокових моделей зайнятості, які більше не підходять для сучасного світу, який характеризується швидкими технологічними змінами і сильною глобальною конкуренцією. З огляду на це, країни Євросоюзу повинні провести комплексні економічні та соціальні реформи з метою розвитку інноваційної економіки, орієнтованої на Research & Development (R&D), технології та людський капітал.

На сьогодні вивчення теоретичних та практичних аспектів щодо реалізації соціально-культурної політики в країнах ЄС та Україні не завжди дозволяє визначити перспективи та основні завдання вітчизняної соціально-культурної політики в умовах ратифікації угоди з ЄС. Для більш чіткого розуміння траєкторії розвитку соціальних політик країн Євросоюзу та виявлення чинників, що впливають на їхній стан, пропонуємо використовувати результати кластерного аналізу, який здійснено групою науковців Каунаського технологічного університету. Згідно з їхніми дослідженнями виокремлено п'ять кластерів соціально-культурної моделі ЄС (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Кластери соціально-культурної моделі ЄС (складено автором на основі джерела [51])

I кластер: нові члени ЄС	II кластер: старі члени ЄС	III кластер: країни Центральної Європи та острівні країни ЄС	IV кластер: Скандинавські країни та інші члени ЄС	V Кластер: країни ЄС, в яких спостерігаються падіння економіки
Болгарія	Франція	Чехія	Нідерланди	Греція
Естонія	Німеччина	Словенія	Фінляндія	Іспанія
Латвія	Великобританія	Словаччина	Швеція	Португалія
Литва	Австрія	Кіпр	Данія	
Румунія	Люксембург	Мальта	Бельгія	
Польща	Італія	Угорщина	Ірландія	

До першого кластеру належать нові країни-члени ЄС, більшість з яких країни посткомуністичного режиму з однаковим темпами економічного та соціального розвитку. До другого кластеру належать країни, які мають багаторічний досвід членства в ЄС й більшість з них має найбільш стабільну економіку в ЄС. Третій кластер складається із різних регіонів: нових членів ЄС із центральної Європи та європейських островів (Мальта, Кіпр). Для цього кластеру важко виокремити конкретну соціальну модель. Четвертий кластер складається із північних країн, скандинавської групи з інституціональною розподільчою моделлю та англосаксонської Ірландії. До п'ятого кластеру належать три південні країни, які мають значний залишковий ефект від останньої економічної кризи й все ще намагаються відновитися. Падіння економіки вплинуло й на соціальні показники, зростання бідності, рівня безробіття, що прямо впливає на результати досліджень і зіставлення їх з іншими країнами (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

ВВП і витрати на соціальний захист країн ЄС у 2013-2017 рр. (складено автором на основі джерела [51])

Країни	ВВП у 2017 р., євро на душу населення	Витрати, у % від ВВП					Структура витрат на соціальний захист у 2017 р.					
		2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Sickness &	Old age	Survivors	Family &	Unemployment	Housing &
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ЄС	28900	28,3	28,7	28,9	28,7	19,2	2,8	10,3	1,4	1,7	1,4	1,7
I кластер: нові члени ЄС												
Болгарія	6300	16,5	16,6	17,6	18,5	13,3	0,2	9,9		2,4	0,1	0,7
Естонія	15400	15,6	15,0	14,9	15,1	12,9	2,1	7,0	0,1	2,3	1,1	0,3
Латвія	12300	15,4	14,4	14,6	14,5	11,5	2,1	7,3	0,2	0,7	0,5	0,7
Литва	12900	16,9	16,3	15,3	14,7	11,1	2,8	5,8	0,3	1,0	0,6	0,7
Польща	11200	18,7	18,9	19,4	19,0	15,9	2,6	9,1	1,8	4,4	0,6	0,4
Румунія	8100	16,4	15,4	14,9	14,8	11,5	1,0	8,5	0,1	11,1	0,1	0,6
II кластер: старі члени ЄС												
Франція	32800	32,7	33,5	33,9	34,3	24,6	2,8	13,6	1,6	2,5	2,0	2,2
Німеччина	37100	28,6	28,7	29,0	29,1	19,0	3,1	9,2	1,9	1,6	1,7	1,6
Великобританія	39600	29,1	29,2	28,4	27,4	16,4	2,6	8,8	0,1	1,5	0,2	3,3
Австрія	39400	29,0	29,3	29,8	30,0	21,7	1,9	13,1	1,5	2,3	1,5	1,3
Люксембург	89900	21,9	22,8	33,2	22,7	18,9	1,5	10,5	0,0	4,1	2,0	0,8
Італія	27100	28,5	29,3	29,8	30,0	21,5	1,9	13,1	2,8	11,5	1,2	0,3
III кластер: країни Центральної Європи та острівні країни ЄС												
Чехія	15800	20,1	20,4	20,2	19,7	12,7	2,2	7,7	0,6	1,1	0,2	0,9
Кіпр	20800	21,5	22,3	24,2	23,0	12,0	0,5	5,8	1,4	2,4	0,8	1,0
Угорщина	11100	21,7	21,4	20,8	19,9	15,0	3,0	7,2	1,1	2,0	0,4	1,3
Мальта	21500	18,8	19,0	18,8	19,0	12,4	1,2	7,3	1,4	1,2	0,5	0,9
Словенія	18700	24,5	24,9	24,9	24,1	17,4	2,3	9,9	1,4	2,0	0,6	1,2
Словаччина	14500	17,8	18,0	18,3	18,5	15,0	2,8	7,9	0,9	1,3	0,2	1,9
IV кластер: Скандинавські країни та інші члени ЄС												
Нідерланди	40000	30,2	31,0	31,2	30,9	16,6	4,5	6,8	0,1	1,1	1,7	2,4
Фінляндія	38200	28,9	30,1	31,1	31,9	25,6	3,5	13,4	0,8	3,2	2,7	2,0
Швеція	45600	28,2	29,3	30,0	29,6	20,9	4,5	10,7	0,3	2,5	1,3	1,7
Данія	47800	32,3	32,2	33,0	33,5	23,6	4,8	8,3	0,0	4,6	2,7	3,2
Бельгія	36600	29,7	29,6	30,1	30,3	20,2	3,5	9,1	1,8	2,4	2,0	1,4
Ірландія	55100	23,5	23,2	22,3	20,6	9,6	1,7	2,4	0,6	2,0	1,8	1,1
V Кластер: країни ЄС, в яких спостерігаються падіння економіки												
Греція	16200	27,7	28,2	26,7	26,0	20,5	1,6	15,7	1,7	0,6	0,7	0,2
Іспанія	23200	25,3	25,5	25,8	25,4	17,1	2,4	9,2	2,3	0,6	2,0	0,6
Португалія	17300	25,8	26,4	27,6	26,9	18,3	1,2	12,2	1,8	1,1	1,2	0,8

Як видно з табл. 3.3, у країнах ЄС соціальний захист становить найбільш важливу частину держаних витрат. Частка витрат на соціальний захист у ВВП коливалася по країнах ЄС від 9,6 % в Ірландії до 25,6 % у Фінляндії.

Витрати на соціальний захист поділяються на певні групи (табл. 3.3): – «sickness & disability» – витрати на охорону здоров'я та допомогу особам, що втратили працездатність. Ці витрати містять: витрати на інтеграцію на ринку праці осіб з інвалідністю й працівників з обмеженою працездатністю, витрати на виплату допомоги на випадок хвороби та інвалідності; – «old age» – витрати на соціальний захист людей похилого віку, виплата пенсій, витрати на реалізацію державних програм щодо охорони здоров'я, освіти та соціального житла для людей похилого віку. Ця стаття також містить соціальні витрати на такі послуги для літніх людей, як денний догляд та реабілітаційні послуги, піклування за місцем проживання та інші пільги в натуральній формі; – «survivors» – витрати на соціальний захист у зв'язку із втратою годувальника; – «family & children» – соціальні витрати на допомогу сім'ям і дітям передбачають: грошові виплати (допомоги) сім'ям з дітьми, разом із допомогою на дітей, яка в окремих країнах залежить від рівня заробітної плати батьків та/або віку дитини; допомогу на період відпустки по догляду за дитиною та допомогу самотнім батькам. Фінансова підтримка сімей здійснюється здебільшого через систему оподаткування, в тому числі звільнення від сплати податків; – «unemployment» – соціальні витрати на допомогу по безробіттю; – «housing & social exclusion» – витрати для вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням житлом незабезпечених верст населення, та проблем, пов'язаних із соціальною ізоляцією. Соціальна ізоляція – це процес, при якому окремі особи або їх групи частково або повністю позбавляються доступу до різних прав, можливостей і ресурсів, які зазвичай доступні для членів іншої групи і які мають основоположне значення для соціально-культурної інтеграції всередині цієї конкретної групи [51] (наприклад, житло, зайнятість, охорона здоров'я, громадська участь, демократична участь тощо).

Гендерна, кастова або етнічна нерівність призводить до соціально-культурної ізоляції, результатом якої є неможливість окремих громадян повною мірою брати участь в економічному, соціальному і політичному

житті суспільства, в якому вони живуть. Витрати на охорону здоров'я та допомогу з непрацездатності склали 2,8% від загального обсягу соціальних витрат у середньому по ЄС у 2017 р. Серед країн-членів частка цих витрат коливалася від 0,2 % в Болгарії до 4,8 % в Данії. Ці витрати практично вдвічі перевищують витрати на допомогу по безробіттю. Стаття «Old age» складає найбільшу частку витрат в усіх країнах-членах. Витрати державного сектору на «старість» становили 10,3 % ВВП Євросоюзу. Частка витрат на соціальний захист, пов'язаних із старістю, найвищою є в Греції (15,7 %) і найнижчою в Ірландії (2,4 %).

Допомога сім'ям та дітям складає в середньому 1,7 % від загальної суми соціальних виплат в ЄС, допомога по безробіттю – 1,4 %, допомога на житло та соціальне відчуження – 1,7 %. Частка витрат на допомогу сім'ям та дітям становить від 0,6 % у Греції та Іспанії до 4,6 % у Данії. Допомога по безробіттю варіюється від 0,1 % в Болгарії та Румунії до 2,7 % в Данії та Фінляндії.

Зрозуміло, що середні показники по ЄС приховують значні диспропорції між державами-членами. Такі диспропорції в показниках соціального захисту відображають не тільки відмінності в рівні життя, але також різноманітність національних систем соціального захисту і демографічних, економічних, соціальних та інституціональних структур, характерних для кожної держави-члена ЄС. Однак з наведених даних чітко прослідковується тенденція до зменшення частки витрат на соціальний захист та розмірів заробітної плати.

Станом на 1 січня 2017 року, 22 країни-члени ЄС з 28 мають національні мінімальні розміри оплати праці, окрім Данії, Італії, Кіпру, Австрії, Фінляндії і Швеції. Ці країни за рівнем мінімальної заробітної плати поділяються на три основні групи.

Десять країн-членів, розташованих на сході ЄС, мали мінімальну заробітну плату нижче € 500 на місяць: Болгарія (€ 235), Румунія (€ 275), Латвія і Литва (обидві € 380), Чехія (€ 407), Угорщина (€ 412), Хорватія (€ 433), Словаччина (€ 435), Польща (€ 453) і Естонії (€ 470) [51].

У п'яти інших держав-членів, розташованих на півдні, мінімальна заробітна плата від € 500 до € 1000 на місяць: Португалія (€ 650), Греція (€ 684), Мальта (€ 736), Словенія (€ 805) та Іспанія (€ 826). В інших семи держав-членів, всі вони розташовані на заході і півночі ЄС, мінімальна заробітна плата була значно вища: € 1000 на місяць: Великобританія (€ 1397), Франція (€ 1480), Німеччина (€ 1498), Бельгія (€ 1532), Нідерланди (€ 1552), Ірландія (€ 1563) і Люксембург (€ 1999) [51].

Отже, у 22 країнах-членах ЄС мінімальна заробітна плата варіюється від менше 300 євро в місяць, як у Болгарії (235), до трохи менше ніж 2000 євро в місяць у Люксембурзі. Іншими словами, найвища мінімальна заробітна плата в ЄС приблизно в 9 разів більше від найнижчої.

Дослідження також показує, що в період з 2013 по 2017 рр. у 18 країнах ЄС заробітна плата зростала найбільш повільно, ніж до 2012 року. За 2013-2017 рр. реальна заробітна плата в середньому щорічно знижувалася на 3,1% в Греції, в Хорватії – на 1 %, в Угорщині – на 0,9 %, у Португалії – на 0,7%, на Кіпрі – на 0,6 % та у Великобританії – на 0,4 % [51].

Реальне зростання заробітної плати в період з 2009 по 2016 рік було нижче, ніж у 2013-2017 роках, в Австрії, Бельгії, Данії, Латвії, Литві, Люксембурзі, Мальті, Нідерландах, Румунії, Словаччини, Данії, Естонії, Фінляндії, Словенії, Іспанії і Швеції. Середньорічне зростання реальної заробітної плати в Румунії впало з 11,2 % в 2013-2017 роках до 0,1 % в 2009-2016 роках, в Литві – з 8,8 до 1 %, а в Латвії – з 10,6 до 1,2 % [50].

Таким чином, режим суворої економії, значне податкове навантаження й міграційні проблеми призвели до втрат робочих місць, нестабільної роботи, погіршення умов праці і скорочення заробітної плати, а також до різкого скорочення державних витрат на соціальний захист та забезпечення, що також впливає на зниження внутрішнього попиту. Це призвело до значних розчарувань серед населення та зростання антиєвропейських настроїв.

Суттєвим недоліком діючої системи планування соціальних допомог є визначення їх обсягів, на основі показників попереднього року з

коригуванням на процент інфляції, як правило занижений. Такий підхід не враховує реальні тенденції соціально-економічного розвитку країни, старіння населення, здоров'я нації, заходи, які приймаються з метою підвищення рівня доходів працюючого населення тощо. Наслідком такої практики є серйозні прорахунки у визначенні обсягів фінансування. Продовженням такої практики є фінансування установ цієї сфери, а не самих послуг. У результаті значні фінансові ресурси витрачаються на зарплати працівників цих установ та комунальні витрати, підривається зацікавленість у реалізації заходів, спрямованих на реабілітацію та попередження потрапляння у складні життєві ситуації певного контингенту населення. Допоки в центрі уваги не стануть отримувачі соціальних послуг, подолати вказані недоліки навряд чи можливо. На сьогоднішній день в Україні держава утримує громіздку мережу державних закладів соціальних служб та соціального захисту, натомість реальне соціальне обслуговування населення залишається на низькому рівні.

Основними пріоритетними напрямками реформування й удосконалення механізму системи управління соціальним захистом населення в Україні є:

- впровадження комплексу заходів щодо радикальної модернізації діючої пенсійної системи, забезпечення переходу від бюджетного до страхового принципу фінансування значної частини видатків на соціальний захист;
- перегляд системи критеріїв та підстав, за якими громадянам надають пільги та призначають соціальні виплати;
- підвищення ефективності виконання міжнародно-правових зобов'язань у сфері вдосконалення державної системи соціального захисту;
- забезпечення прозорості і координації під час фінансування усіх державних програм соціального спрямування [22, с. 8].

Важливо також продовжувати активно співпрацювати з міжнародними організаціями, зокрема ООН, МОП, ОБСЄ, та виконуючи вимоги міжнародних організацій піклуватися в першу чергу про долю населення, як основний та найцінніший ресурс держави (наприклад, вимогою МВФ для

надання граншу є скорочення штатів армії, отже, в першу чергу потрібно попіклуватися про подальшу перекваліфікацію військових кадрів). Необхідною є активізація соціально-культурної політики, спрямованої на забезпечення високих стандартів життя, підвищення ролі громадських інститутів, підтримку громадських ініціатив, орієнтованих на соціальний захист.

Нагальною є модернізація системи соціально-культурної допомоги. Необхідним є перехід до ефективніших систем підтримки нужденних верств населення з одночасним акцентуванням на чіткішій адресності консолідованої допомоги. Для розв'язання окремих завдань з подолання бідності необхідно взяти ряд цілеспрямованих заходів. З метою уникнення надмірної диференціації доходів та досягнення їх більш справедливого перерозподілу необхідно провести кардинальне реформування системи первинного перерозподілу доходів, зокрема, не оподатковувати доходи у межах прожиткового мінімуму, запровадити низку податків на багатство, надмірну нерухомість і спадщину тощо [35, с. 355].

Створення сучасної системи соціальних послуг потребує оптимізації мережі відповідних закладів і витрат на їх утримання з одночасним підвищенням якості надання соціальних послуг, що передбачає максимальне наближення соціальних послуг, які надаються органами державної влади та місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів, тобто до територіальної громади. На наш погляд, основними напрямками подальшої діяльності у цій сфері мають стати:

- забезпечення доступності та якості соціальних послуг, зокрема децентралізація системи надання соціальних послуг, розукрупнення великих закладів і центрів, їх територіальне наближення до місця проживання людини;
- вдосконалення існуючих та створення нових видів соціальних послуг;
- продовження активної роботи з розробки стандартів різних

соціальних послуг, залучаючи фахівців не тільки Міністерства соціально-культурної політики України та інших профільних міністерств і відомств, а й представників недержавних громадських організацій, зацікавлених осіб та іноземних спеціалістів;

- визначення та законодавче закріплення переліку гарантованих державою безоплатних послуг та категорій населення, які мають право на їх отримання;
- створення рівних можливостей для надавачів соціальних послуг усіх форм власності [28, с. 107].

З нашої точки зору, успішне здійснення заходів модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення передбачає виконання низки вагомих умов. Погоджуємося з провідними вітчизняними науковцями, що модернізація соціально-культурної сфери неможлива без соціально-культурної відповідальності держави, бізнесу та громадянина.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна виділити такі напрямки удосконалення організації надання соціальних допомог (табл. 3.4):

Таблиця 3.4

Напрями вдосконалення системи надання соціальних допомог в Україні (складено автором на основі джерела [4, с. 87])

Напрямок	Пропозиції та шляхи реалізації
Проведення соціально-культурної роботи з метою запобігання складних життєвих обставин	Взаємодія з державними і приватними структурами щодо виявлення та попередження негативних соціальних явищ
Проведення оцінки потреб малозабезпечених сімей	Забезпечення взаємодії працівників з надання соціальних послуг з дільничними інспекторами, вчителями, лікарями та іншими фахівцями
Отримання соціальних послуг за місцем проживання	Перегляд переліку надання соціальних послуг, що надаються отримувачеві вдома
Створення незалежних інспекцій по наданню соціальних послуг на регіональному рівні	Створити районні інспекції та визначити методикку відбору персоналу до них

Так, враховуючи сучасний стан системи соціального захисту та ряд

стримуючих проблем і факторів ризику, визначено основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення та окреслено першочергові заходи їх досягнення. При виконанні основних напрямів модернізації державної політики у сфері соціального захисту важливо враховувати умови успішної модернізації, а саме – соціальну відповідальність держави, бізнесу та громадянина, довіру народу до органів державної влади та суспільних інституцій, готовність людей до реформ. Реалізація запропонованих основних напрямів модернізації державної політики у сфері соціального захисту сприятиме: посиленню соціально-культурної справедливості та зниженню соціально-культурної нерівності громадян; консолідації українського суспільства; зменшенню соціально-культурної напруги; підвищенню особистої відповідальності громадян за власний добробут та добробут соціально уразливих верств населення.

Отже, проведене дослідження показало, що, незважаючи на наявні розбіжності в підходах до класифікації моделей соціально-культурної політики та відмінності у їх змісті, члени Європейського Союзу розвивають свою економіку у напрямку забезпечення високого рівня та стандартів життя, забезпечення високого рівня соціального захисту, освіти і якості здоров'я, подолання бідності й нерівності. Моделлю соціально-культурної політики України має стати побудова моделі соціально орієнтованої економіки, в основі якої мають бути покладені високі стандарти рівня життя людей, які максимально повно враховують й відповідають соціальним нормам ЄС. Якщо оцінювати зміни в рівнях соціального забезпечення, оплати праці в довгостроковій перспективі, стає очевидним, що політика суворої економії в ЄС здійснює негативний вплив на рівень життя, що також позначається на внутрішньому попиті. Це призводить до значного невдоволення серед європейців та зростання антиєвропейських настроїв. Зважаючи на сучасні проблеми, які загострив Brexit, нині всі зусилля ЄС повинні бути спрямовані

на збереження єдиного ринку, реформування ринку праці та соціально-культурної політики. ЄС не варто відкладати або призупиняти дії зі створення більш справедливої, демократичної і рівноправної Європи, підвищувати стандарти праці та життя, створювати нові робочі місця, будувати економіку з сильною соціальною і прогресивною податково-бюджетною політикою.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

1. Зазначено, що соціально-культурна сфера – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринку, забезпечення соціальної справедливості й соціально-політичної стабільності Україні. Соціально-культурна сфера є системою правових, організаційних, регуляторно-контрольних дій держави з метою узгодження соціальних цілей з цілями економічного розвитку.

2. Досліджено, що в Україні існує система переважно бюджетного фінансування сфери культури, що робить її уразливою через постійний дефіцит бюджетних коштів у періоди економічних труднощів, політичних криз і особливо під час фактичних військових дій на сході країни. В умовах обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно актуальним питанням залишається оптимізація складу та структури видатків бюджету України та посилення контролю за видатками бюджету на фінансування культури і мистецтва. У фінансуванні сфери культури в Україні приватні джерела фінансування (меценатство, спонсорство, державно-приватне партнерство) складають значно меншу частину.

3. Проаналізовано, що у Зведеному бюджеті України на 2018 рік заплановано подальше зростання номінальних видатків на культуру і

мистецтво. Позитивна тенденція триватиме третій рік поспіль. 2016 року зафіксовано їхнє зростання на 21,4 %, 2017 року – на 46,2 %, 2018-го очікується зростання щонайменше на 11,3 % (до 17166,7 млн. грн.). Зростання бюджетних видатків на культуру і мистецтво відбудеться як за рахунок Державного бюджету України, так і місцевих бюджетів.

4. Виявлено, що фінансування бюджетних програм Міністерства культури України у номінальних показниках по загальному фонду зросте 2018 року на 55,4%. Половину всіх видатків Мінкультури за загальним фондом планується спрямувати на: освіту і підготовку кадрів для сфери культури – 1 084 млн. грн.; фінансову підтримку національних театрів – 1 055 млн. грн.; підтримку кіно – 1 018 млн. грн.

5. Обґрунтовано, що особливості організації виконання державних цільових та бюджетних програм, перш за все, обумовлені джерелами їх фінансування. Саме ця ознака є визначальною для трактування поняття «державна цільова програма». Для виконання державних цільових програм залучаються кошти не тільки Державного бюджету, а й надходження від зацікавлених у реалізації програми державних, недержавних підприємств та організацій за рахунок відшкодування від прибутку, благодійного внеску, створеного фонду тощо. Крім цього, фінансування державних цільових програм може здійснювати за пайовою участю іноземних та вітчизняних інвесторів.

6. Досліджено, що забезпечення виконання державою покладених на неї завдань та функцій відноситься до пріоритетних напрямів реалізації бюджетної політики у сфері державних видатків. Бюджетна політика країн ЄС та України формується під впливом історичних і національних особливостей, соціально-економічної і політичної ситуації, стратегії соціально-економічного розвитку країни і обумовлює різний ступінь та рівень перерозподілу ВВП через бюджет, пріоритетність напрямків бюджетного фінансування,

додержання принципів збалансованості бюджетних доходів і видатків. Результати проведеного дослідження засвідчують, що у більшості країн ЄС рівень централізації ВВП у середньому становить 44,54 %, що є характерним для західноєвропейської моделі фінансових відносин. Відповідно до рівня бюджетної централізації ВВП в Україні переважає американська модель фінансових відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Алексеєнко Л. М. Суперечності взаємодії елементів програмно-цільового методу в процесі бюджетування сфери соціально-культурних послуг / Л. М. Алексеєнко, Б. С. Шулюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 4. – С. 190-197.
3. Артус М. М. Бюджетна система України: Навч. посіб. / М. М. Артус., Н. М. Хижа. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 220 с.
4. Батажок С.Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування / С.Г. Батажок // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 2 (177). – С. 86-91.
5. Беновська Л. Я. Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління / Л. Я. Беновська // Регіональна економіка. – 2016. – № 1. – С. 121-129.
6. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 р. / [Зубенко В. В. Самчинська І. В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2017. – 92 с.
7. Б'юкенен Дж. Суспільні фінанси і суспільний вибір / Дж. Б'юкенен, М. Масгрейв, А. Річард ; пер. з англ. – К. : Видавн. дім «Києво-Могилян. акад.», 2004. – 176 с.
8. Василик О. Д. Бюджетна система України: Підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
9. Васютинська Л.А. Система видатків бюджету в умовах розвитку програмно-цільового управління : Монографія / Л.А. Васютинська. – Одеса: Друк-Південь, 2014. – 192 с.

10. Гапонюк М. А. Місцеві фінанси: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта. – К., 2002. – С. 46.
11. Гилко В. І. Соціальні орієнтири державної політики. Діагностика соціального розвитку Одеського регіону / В. І. Гилко, Л. І. Кормич, Е. А. Гансова. – Одеса: ОРІДУ, 2005. – 512 с.
12. Глущенко Ю. А. Оптимізація видатків місцевих бюджетів України в системі місцевого самоврядування / Ю. А. Глущенко // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 3. – С. 140-149.
13. Гургула Т.В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення / Т.В. Гургула // науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2017. – Випуск 1 (7). – С. 132-136.
14. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація та практична реалізація бюджетної доктрини держави: Монографія / В. Г. Дем'янишин – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
15. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери : Монографія / За ред. доктора філософії, професора, академіка АЕНУ Т.М. Кір'ян, д.е.н., проф. Ю.В. Пасічника. – Черкаси, видавець Чабаненко Ю., 2012. – 398 с.
16. Дубок І. А. Джерела фінансування сфери культури в Україні та напрями їх розширення / І. П. Дубок // Вісник НАДУ. – 2015. – № 2. – С. 63-70.
17. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання : монографія / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
18. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: Навчальний посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2004. – 192 с.
19. Корнієнко Н. М. Теоретико-методологічні засади програмно-цільового методу планування бюджетних видатків / Н. М. Корнієнко // Наукові праці НДФІ. – 2012. – № 1. – С. 70–78.

20. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Л. В. Лисяк. – К. : ДНУ АФУ, 2009. – 600 с.
21. Лисяк Л.В. напрями вдосконалення бюджетної політики України в умовах децентралізації / Л.В. Лисяк, Т.В. Сальникова // Науковий погляд: економіка та управління. – 2017. – № 2 (58). – С. 42-56.
22. Лободіна З.М. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні / З.М. Лободіна // Вісник ТНЕУ, 2014. – № 3. – С. 7-19.
23. Малишко В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи / В. В. Малишко // Молодий вчений. – 2016. – № 2. – С. 64-67.
24. Мельничук І.О., Колупаєв Ю.Б. Видатки на освіту як чинник розвитку місцевих бюджетів України / І.О. Мельничук, Ю.Б. Колупаєв // Гроші, фінанси і кредит. – 2017. – Випуск 7. – С. 296-301.
25. Мярковський А. І. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. І. Мярковський, І. Я. Чугунов // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2010. – № 5. – С. 5–15.
26. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посібник / Ю. В. Пасічник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 495 с.
27. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю. В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
28. Пріхно І.М. Механізми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні / І. М. Пріхно // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Випуск 23. – Частина 1. – С. 105-108.
29. Проць Н. В., Бокій О. В. Система видатків Державного бюджету України: проблеми та необхідність оптимізації / Н. В. Проць, О. В. Бокій // Фінансовий простір. – 2016. – № 2 (22). – С. 61-66.
30. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні: наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук і.о. луніної; нан україни, ду «ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – к., 2016. – 70 с.

31. Романенко О. Р. Фінанси: Підручник / О. Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
32. Савчук С. В. Вдосконалення планування та фінансування видатків місцевих бюджетів у сучасних умовах / С. В. Савчук // Фінансова система. – 2010. – Випуск 13. – С. 39-47.
33. Снісаренко О.Б. Аналіз рівня та якості фінансування соціально-культурної сфери у контексті індексу людського розвитку / О.Б. Снісаренко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2. – С. 5-19.
34. Соколова О.М. теоретичні засади фінансової децентралізації в умовах реформування системи державного управління / О.М. Соколова, А.В. ковальчук // Вісник НАДУ при Президентові України (Серія «Державне управління»). – 2016. – № 4. – С. 117-124.
35. Сорока Р. С. Аналітична оцінка фінансування видатків місцевих бюджетів / Р. С. Сорока // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. – 2012. – Вип. 2. – С. 353-367.
36. Старостенко Г. Г., Булгаков Ю. В. Бюджетна система: Навч. посібник / Г. Г. Старостенко, Ю. В. Булгаков. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 240 с.
37. Управління міським бюджетом за програмно-цільовим методом: Посіб. для органів місцевого самоврядування / Проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні» RTI international. – К.: 2005. – 56 с.
38. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
39. Фурдичко Л.Є. децентралізація: фінансова незалежність місцевих бюджетів України / Л.Є. Фурдичко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 5. – С. 39-42.

40. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин / І. Я. Чугунов // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2011. – № 4. – С. 13–22.
41. Чугунов І. Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності / І. Я. Чугунов // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2014. – № 5. – С. 64–77.
42. Шавлак В. В. Місцеві бюджети: стан та основні напрями їх формування / В. В. Шавлак // Молодіжний економічний дайджест. – 2014. – № 1(1). – С. 119-122.
43. Шаповал С. Планування видатків бюджету в системі фінансово-економічного регулювання / С. Шаповал // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. – № 4. – С. 108-116.
44. Шулюк Б. Бюджетування соціальної сфери: зарубіжний досвід та українські реалії / Богдана Шулюк // Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – Вип. 2. – С. 144-147.
45. Шулюк Б. С. Особливості бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг в умовах економічних трансформацій / Б. С. Шулюк // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 1. – С. 35-45.
46. Шулюк Б. Парадигма її розвитку сфери соціально-культурних послуг в Україні /Б. Шулюк // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 2. – С. 82-90.
47. Шулюк Б. С. Передумови та шляхи побудови ефективної моделі бюджетної стратегії соціально-культурного розвитку суспільства / Б. С. Шулюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 80-84.
48. Щербина І. Ф. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2008 рік / [І. Ф. Щербина, А. Ю. Рудик, В. В. Губенко, І. В. Самчинська] / ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID – К.: 2009. – 156 с.

49. Юрій С. І., Стоян В. І., Даневич О. С. Казначейська система: Підручник / С. І. Юрій, В. І. Стоян, О. С. Даневич. – 2-ге вид., змін. і доп. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2006. – 818 с.

50. Офіційний сайт Державної Казначейської служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>

51. Офіційний сайт державної служби статистики України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Динаміка видатків за бюджетними програмами у сфері культури Мінкультури, Держархіву, Держкомтелерадіо (по загальному фонду) (тис. грн.) [50]

		2015 (касове виконання)	2016 (касове виконання)	2017 (касове виконання)	2018 (затверджено)
	РАЗОМ	2 313 551,50	2 544 058,50	4 089 627,50	6 298 525,20
1800000	Міністерство культури України	2 182 237,60	2 408 876,50	3 937 575,60	6 118 132,10
1801000	Апарат Міністерства культури України	2 037 117,60	2 139 905,60	3 398 184,20	5 537 039,30
1801010	Загальне керівництво та управління у сфері культури	23 740,60	30 233,10	54 630,60	95 139,50
1801020	Прикладні розробки у сфері розвитку культури	4 708,60	4 663,60	509,10	1 000,00
1801030	Надання загальної та спеціальної освіти мистецькими (художніми, музичними, хореографічними) загальноосвітніми школами (школами-інтернатами) та позашкільними навчальними закладами, методичне забезпечення діяльності навчальних закладів	83 031,60	85 169,10	137 353,00	209 924,70
1801050	Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва вищими навчальними закладами I і II рівнів акредитації	17 465,90	17 782,30	21 457,00	на місцеві бюджети
1801060	Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва вищими навчальними закладами III і ГУ рівнів акредитації	480 140,70	504 500,10	729 395,60	851 847,40
1801070	Підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів та підготовка науково-педагогічних кадрів у сфері культури і мистецтва, підготовка кадрів акторської майстерності для національних мистецьких та творчих колективів	10 769,50	11 611,20	18 119,40	22 263,00
1801100	Фінансова підтримка національних творчих спілок у сфері культури і мистецтва та заходи Всеукраїнського товариства «Просвіта»	6 183,60	6 183,70	6 181,40	19 185,30
1801110	Фінансова підтримка національних театрів	540 289,70	547 799,90	906 886,00	1 055 351,00
1801120	Фінансова підтримка національних художніх колективів, концертних організацій та їх дирекції, національних і державних циркових організацій	328 016,40	329 559,20	533 347,00	590 891,00
1801130	Державна підтримка діячів культури і мистецтва	7 239,90	9 013,30	13 555,00	23 363,70
1801170	Загальнодержавні заходи у сферах культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин	57 333,30	79 742,70	150 988,40	265 991,50
1801180	Виробництво (створення) та розповсюдження фільмів патріотичного спрямування				500 000,00
1801190	Забезпечення діяльності національних музеїв, національних і державних бібліотек та культурно-просвітницьких центрів	292 326,80	316 743,90	503 056,20	640 062,90
1801300	Фінансова підтримка друкованих періодичних видань культурологічного напрямку, газет мовами національних меншин	7 427,80	7 319,10	7 311,90	6 852,10
1801380	Розвиток електронного урядування у сфері культури			1 408,40	
1801480	Надання фінансової підтримки державному підприємству "Кримський дім"	1 897,40	2 748,80	2 805,00	4 003,00

1801490	Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках, здійснення заходів з охорони культурної спадщини, паспортизація, інвентаризація та реставрація пам'яток архітектури, культури та світової спадщини ЮНЕСКО	176 545,80	186 835,60	290 229,80	367 816,90
	<i>у тому числі погашення кредиторської заборгованості Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника</i>				
1801560	Забезпечення діяльності Українського інституту книги, випуск книжкової продукції за програмою "Українська книга" <i>у тому числі створення цифрової бібліотеки</i>			2 713,80	144 347,30
1801820	Комплексна реставрація і пристосування ансамблю Жовківського замку Державного історико-архітектурного заповідника у м. Жовкві			4 644,50	5 000,00
1801830	Реставрація з переплануванням горішних приміщень в буд. №5 на вул. Нижанківського під навчальні приміщення Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка в межах об'єму існуючого горища. Без зміни конфігурації даху			3 675,30	
1801880	Удосконалення термоізоляційних властивостей будівлі Державного підприємства "Харківський національний академічний театр опери та балету ім.М.В.Лисенка" систем теплопостачання, кондиціонування і вентиляції				3 500,00
1806000	Державне агентство України з питань кіно	136 700,70	255 780,70	513 433,80	518 217,00
1806010	Керівництво та управління у сфері кінематографії	4 087,30	5 569,50	8 731,40	12 497,00
1806030	Державна підтримка кінематографії	129 289,70	246 814,40	493 994,10	505 300,00
1806050	Здійснення концертно-мистецьких, культурологічних заходів у сфері кінематографії, фінансова підтримка Національної спілки кінематографістів України	2 891,90	3 296,80	10 288,30	
1806060	Гранти Президента України молодим діячам мистецтва для створення і реалізації творчих проєктів в сфері кінематографії та премії за видатні досягнення у галузі кінематографії	431,80	100,00	420,00	420,00
1809000	Український інститут національної пам'яті	8 419,30	13 190,20	25 957,60	62 875,80
1809010	Керівництво та управління у сфері відновлення та збереження національної пам'яті	5 666,60	8 229,80	13 087,80	21 705,10
1809020	Заходи з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, забезпечення діяльності Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні -Музею Революції гідності та Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті	2 752,70	4 960,40	12 869,80	41 170,70
3600000	Міністерство юстиції України	90 888,20	93 658,50	152 051,90	180 393,10
3609000	Державна архівна служба України	90 888,20	93 658,50	152 051,90	180 393,10
3609010	Керівництво та управління у сфері архівної справи	9 441,40	8 761,40	17 131,50	25 357,50
3609020	Прикладні розробки у сфері архівної справи та страхового фонду документації	5 343,70	5 828,40	8 290,90	9 280,80
3609030	Забезпечення діяльності архівних установ та установ страхового фонду документації	76 103,10	79 068,70	126 629,50	145 754,80
1700000	Державний комітет телебачення і радіомовлення України	40 425,70	41 523,50	0,00	0,00
1701110	Випуск книжкової продукції за програмою "Українська книга"	40 425,70	41 523,50		

Додаток Б
Таблиця Б.1

Динаміка видатків за бюджетними програмами у сфері культури Мінкультури, Держархіву (по спеціальному фонду) [50]

	РАЗОМ	253 986,40	257 855,20	289 503,50	323 606,30
1800000	Міністерство культури України	243 787,80	246 548,50	275 795,60	302 698,60
1801000	Апарат Міністерства культури України	239 706,60	241 841,80	273 423,20	300 198,60
1801010	Загальне керівництво та управління у сфері культури			822,30	
1801020	Прикладні розробки у сфері розвитку культури	2 626,60	2 960,70	503,20	
1801030	Надання загальної та спеціальної освіти мистецькими (художніми, музичними, хореографічними) загальноосвітніми школами (школами-інтернатами) та позашкільними навчальними закладами, методичне забезпечення діяльності навчальних закладів	1 697,40	1 825,10	2 749,00	1 412,40
1801050	Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва вищими навчальними закладами I і II рівнів акредитації	1 810,10	1 930,60	2 898,70	на місцеві бюджети
1801060	Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації	125 064,10	134 310,80	142 413,90	176 536,40
1801070	Підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів та підготовка науково-педагогічних кадрів у сфері культури і мистецтва, підготовка кадрів акторської майстерності для національних мистецьких та творчих колективів	21 147,50	23 655,40	28 135,70	40 033,20
1801190	Забезпечення діяльності національних музеїв, національних і державних бібліотек та культурно-просвітницьких центрів	27 054,80	32 652,90	39 060,60	37 892,60
1801490	Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках, здійснення заходів з охорони культурної спадщини, паспортизація, інвентаризація та реставрація пам'яток архітектури, культури та світової спадщини ЮНЕСКО	60 306,10	44 506,30	56 839,80	44 324,00
1806000	Державне агентство України з питань кіно	4 081,20	4 706,70	2 372,40	2 500,00
1806010	Керівництво та управління у сфері кінематографії			19,30	
1806030	Державна підтримка кінематографії	4 081,20	4 706,70	2 353,10	2 500,00
3600000	Міністерство юстиції України	10 198,60	11 306,70	13 707,90	20 907,70
3609000	Державна архівна служба України	10 198,60	11 306,70	13 707,90	20 907,70
3609010	Керівництво та управління у сфері архівної справи				0,10

3609020	Прикладні розробки у сфері архівної справи та страхового фонду документації	39,40	687,90	812,40	108,20
3609030	Забезпечення діяльності архівних установ та установ страхового фонду документації	10 159,20	10 618,80	12 895,50	20 799,40

Відповідність структури державних витрат країн ЄС середнім за співдружністю показникам в середньому за період 2016–2017 рр.* [51]

Країна	Розвиток витрат на:				Умовне позначення типу бюджетної політики
	розвиток підприємницької діяльності	освіту	виконання загальнодержавних функцій та підтримку безпеки	соціальні функції	
Австрія	С	С	Н	В	Н2СВ
Бельгія	С	С	С	В	3СВ
Данія	Н	С	Н	В	2НСВ
Фінляндія	С	С	Н	В	Н2СВ
Франція	С	С	С	В	3СВ
Німеччина	Н	Н	С	В	2НСВ
Греція	Н	Н	В	С	2НСВ
Ісландія	В	В	Н	С	НС2В
Ірландія	В	С	Н	В	НС2В
Італія	Н	Н	В	В	2Н2В
Люксембург	С	С	Н	В	Н2СВ
Нідерланди	С	С	С	В	3СВ
Норвегія	С	С	Н	В	Н2СВ
Португалія	С	С	С	В	3СВ
Іспанія	С	С	С	В	3СВ
Швеція	Н	С	С	В	Н2СВ
Швейцарія	С	В	С	С	3СВ
Великобританія	Н	С	С	В	Н2СВ
Чехія	В	С	С	С	3СВ
Естонія	С	В	С	С	3СВ
Кіпр	В	В	В	С	С3В
Латвія	В	В	С	С	2С2В
Литва	С	В	С	С	3СВ
Угорщина	С	С	В	С	3СВ
Мальта	В	С	С	С	3СВ
Польща	С	С	С	В	3СВ
Румунія	В	С	С	С	3СВ
Словенія	С	С	С	В	3СВ
Словаччина	С	Н	В	С	Н2СВ

*Примітка: В – вище середнього; С – середній; Н – нижче середнього.